

A Enginyeria Sense Fronteres (ESF) creiem que la transformació social tant al Nord com al Sud és necessària i que és una de les claus per a aconseguir un desenvolupament integral. Així, la col·lecció d'estudis ESFeres pretén oferir materials i instruments per a la reflexió i l'anàlisi crítica. L'objectiu és facilitar l'aprofundiment en les causes de les desigualtats del patró actual de desenvolupament per tal de contribuir a millorar l'acció política i educativa al Nord dels moviments socials, universitaris, ONGD i altres actors de la cooperació internacional.

www.catalunya.isf.es

www.elpreudelabundancia.org

■ Edita:

Enginyeria Sense Fronteres

■ Amb la col·laboració de:

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

10 ESFeres
Estudis

Enginyeria Sense Fronteres

FALTA AIGUA O SOBRA MINERIA?

Implicacions de la Raw Materials Initiative de la
Unió Europea a Amèrica Llatina

El preu de l'abundància:
drets humans a les fosques

FALTA AIGUA O SOBRA MINERIA?

IMPLICACIONS DE LA RAW MATERIALS INITIATIVE DE LA
UNIÓ EUROPEA A AMÈRICA LLATINA

El preu de l'abundància:
drets humans a les fosques.

- **Autora:**
Silvia Formenti Sabater
- **Revisió de continguts:**
Maria Campuzano
- **Revisió ortogràfica:**
Glòria Borrequero
- **Agraïments:**
Marta Conde, Míriam Planas, Jaime Pastor, Marc Lancharro i Marta Pulgar

1. Introducció	5
2. El context mundial de les indústries extractives	7
2.1 El comerç mundial de les indústries extractives	7
2.2 Els patrons d'accés als RRNN de les diferents potències mundials	8
2.3 Conseqüències i impactes associats a les indústries extractives	8
2.3.1 Impactes ambientals i en la salut	8
2.3.2 Impactes socials i polítics	9
2.3.3 Impactes econòmics	9
2.4 Interpretacions dels impactes associats a les indústries extractives	10
2.4.1 Bon Govern i Recursos naturals	10
2.4.2 L'Estat rendista i la maledicció dels recursos naturals	11
2.4.3 La Globalització econòmica i les empreses transnacionals	11
2.4.4 Tres dimensions a tenir en compte	12
2.5 Conclusions parcials:	
Del comerç mundial de les indústries extractives als impactes associats i les seves interpretacions	12
3. La Unió Europea en una posició vulnerable	13
3.1 Els minerals crítics per la Unió Europea	13
3.2 La distribució mundial dels minerals crítics per la Unió Europea	16
3.3 Les estratègies de la Raw Materials Initiative de la Unió Europea	20
3.4 Conclusions parcials:	
Les àrees d'interès per analitzar la incidència de la RMI sobre Amèrica Llatina	20
4. La situació d'Amèrica Llatina en la competitivitat minera mundial	21
4.1 La construcció històrica del paradigma actual de la mineria a Amèrica Llatina	21
4.1.1 Bolívia	21
4.1.2 Brasil	21
4.1.3 Xile	21
4.1.4 Equador	21
4.1.5 Perú	21
4.1.6 La recomposició de la demanda dels minerals	22
4.2 L'adaptació de la mineria d'Amèrica Llatina a l'actual context de les negociacions internacionals	22
4.2.1 Els recursos naturals com a valor estratègic	22
4.2.2 Els recursos naturals com a valor econòmic	23
4.2.3 Els recursos naturals en la competició per atraure la IED	25
4.2.4 Evolució de la sobirania Estatal en la gestió dels Recursos Naturals durant el període 1950-2000	26
4.2.5 Les reformes mineres de la dècada dels 90	27
4.3 El paradigma actual de la mineria a Amèrica Llatina	28
4.4 Els mecanismes de les instàncies supranacionals que garanteixen la protecció de les inversions	29
4.4.1 Sobre l'existència de tribunals arbitral internacionals	29
4.4.2 El Sistema de Solució de Diferències (SSD)	29
4.4.3 Els sistemes arbitral en els Acords Comercials i d'Inversions Bilaterals i Regionals.	30
4.4.4 L'Arranjament de Diferències relatives a les Inversions (CIADI)	30
4.5 Els termes de la competitivitat dels països rics en recursos naturals en el mercat internacional	31

4.6 La gestió dels recursos naturals a Amèrica Llatina en el context de les negociacions internacionals	33
4.6.1 Sobre els Tractats de Lliure Comerç	33
4.6.2 Els impactes dels Tractats de Lliure Comerç en els Recursos Naturals	34
4.6.3 Els impactes de la IED sobre la mineria a Amèrica Llatina	34
4.7 Conclusions parcials:	
La mineria avui a Amèrica Llatina	35
5. Estudis de cas: La influència immediata de la RMI sobre Amèrica Llatina	37
5.1 Concretant la dependència de la UE sobre els minerals d'Amèrica Llatina	37
5.2 Antecedents de la mineria a Perú, Xile i Brasil: La influència de la IED	37
5.3 Alguns apunts sobre la gestió dels minerals crítics o potencialment crítics per la UE que es troben a Amèrica Llatina	39
5.4 Les darreres dècades de la mineria a Perú, Xile i Brasil	40
5.4.1 Perú	40
5.4.2 Xile	42
5.4.3 Brasil	43
5.5 Conclusions parcials:	
Les prioritats de la RMI a Amèrica Llatina	45
6. Conclusions	46
6.1 Conseqüències de la RMI a les zones d'extracció d'Amèrica Llatina	46
6.2 Assignació de responsabilitats	47
6.3 Alternatives i propostes	47
7. Bibliografia	48
7.1 Bibliografia	48
7.2 Recursos d'internet	51
8. Annexes	52
8.1 Annex 1: Implicacions de la RMI a Àfrica	52

El consum de manufactures i matèries primeres (agricultura, energia i mineria), al llarg de les darreres dècades, ha seguit un ritme de creixement exponencial (OMC octubre 2010), no obstant això, aquest consum no ha estat homogeni al llarg del territori.

Tant el consum com l'extracció de recursos naturals segueixen una distribució desigual: les reserves més importants de combustibles fòssils i mineria es troben a Àfrica, Orient Mitjà, Àsia i Amèrica Llatina, en canvi el consum d'aquestes es troba a les principals potències econòmiques mundials¹ (OMC octubre 2010).

En resum, les zones riques en recursos naturals no en són les principals consumidores, deixant que les zones amb menys riquesa mineral i energètica siguin les que en capitalitzen el consum.

Al patró de consum de recursos naturals, cal afegir tres aspectes clau de les zones d'extracció:

- La tendència a traslladar l'extracció de recursos naturals a països amb estàndards legals i ambientals més baixos agreuja l'impacte ambiental per unitat de producte extret (PNUMA maig 2011).
- Les reserves de més qualitat i més accessibles tant de minerals com de combustibles fòssils s'estan exhaustint i, a mesura que s'esgoten, s'incrementa el consum energètic per extreure'ls així com l'impacte ambiental associat a la seva extracció, amb les corresponents alteracions de la terra i els efectes en l'aigua i l'ús de l'energia (PNUMA maig 2011).
- A mesura que s'intensifiquen els impactes ambientals i les tensions per fer-se amb el control de les reserves, s'intensifiquen també els conflictes socials, les vulneracions de Drets Humans i la criminalització de la protesta de la població contrària als models vigents d'explotació a les zones d'extracció dels recursos (Campos, A. y Carrillo, M., 2008).

Així doncs, estem parlant d'un sector crític pels processos socials, ambientals, polítics i econòmics que garanteixen la sostenibilitat del planeta i que per tant qüestiona directament la lògica del creixement econòmic.

responsable dels impactes associats a les indústries extractives, qui consumeix les reserves? qui impulsa la seva extracció? qui extreu els recursos?

Per contestar qualsevol de les preguntes, necessitem desengranar el sector des de l'àmbit local en les zones d'extracció a l'àmbit global de les relacions internacionals, incloent actors públics (governos i organismes) i privats (empreses transnacionals).

Peri que fa a les zones d'extracció, cal identificar molt bé tant les situacions que hi podem trobar com els diferents posicionaments (partidaris i contraris) que se'n desprenen. A la vegada, per entendre els diferents posicionaments, sovint ens haurem de remetre al pla de les relacions internacionals.

Des d'una perspectiva macro, veiem com els EUA, Japó, la UE, Corea del Sud i Xina necessiten garantir l'accés als minerals essencials que alimenten les seves respectives economies. Portes endins ho fan millorant l'eficiència, aplicant mesures de reducció, reutilització i recuperació de la mineria al propi territori i, portes enfora, busquen el control i la gestió dels recursos naturals a través del mercat internacional, mitjançant instruments com la firma de Tractats de Lliure Comerç (TLC) (Ramdoo, I., 2011).

De les principals potències econòmiques, la Unió Europea presenta la situació més vulnerable, amb una marcada dependència dels recursos exteriors i amb una pèrdua d'antics privilegis d'accés a les reserves deguda a l'increment accelerat de la presència de Xina en el context mundial (Ramdoo, I., 2011).

Per aquest motiu, el passat novembre del 2008 la UE impulsà la **Raw Materials Initiative (RMI)**, estratègia mitjançant la qual pretén garantir l'accés als minerals crítics per la indústria i el creixement econòmic europeu, aplicant noves mesures internes (reducció, reutilització, millora de l'eficiència i recuperació d'antigues mines com a eixos principals) i articulant nous instruments en l'acció exterior (com la firma de TLC amb països rics en els minerals crítics per la UE) (COM(2011) 25 final). Considerant els impactes associats a les indústries extractives, resulta interessant analitzar quines implicacions pot tenir la RMI fronteres enllà de la UE.

Ateses les asimetries de poder que caracteritzen les relacions internacionals, (Krasner, S., 2001), Àfrica i Amèrica Llatina² poden veure's sensiblement alterades en l'àmbit ambiental, social, polític i econòmic per l'acció exterior que desencadeni la Unió Europea un cop culmini la RMI a finals de 2011.

Recentment s'han publicat dos informes³ que analitzen les implicacions que pot tenir la RMI a Àfrica. No es coneixen estudis que hagin analitzat les implicacions que pot tenir la RMI a Amèrica Llatina.

Si busquem les responsabilitats dels impactes associats a les indústries extractives, ens trobem que la ràpida expansió del comerç internacional i la seva distribució desigual n'oculten i en dificulten la seva assignació (PNUMA maig 2011): qui és

Per tots aquests motius, volem anticipar-nos i **identificar les conseqüències socials, ambientals, polítiques i econòmiques que pot desencadenar la RMI a les zones d'extracció d'Amèrica Llatina**, i,quina assignació de responsabilitats podem establir-hi.

La nostra hipòtesi d'estudi és que **els TLC⁴ estimulen una explotació indiscriminada i sense restriccions dels recursos naturals**, incidint negativament en els processos socials, polítics, econòmics i ambientals de les zones d'extracció i obstaculitzant les bases d'un model de desenvolupament sostenible a les zones d'extracció.

Des d'aquesta perspectiva, s'analitza la influència que han tingut, per un costat, els TLC subscrits per Xile amb la UE i els EUA i, per l'altre, els TLC subscrits per Perú amb Xina i els EUA en la gestió dels recursos naturals, concretament en la gestió de la mineria.

L'estudi s'estructura en quatre parts, a la primera s'analitza el context actual de la producció minera mundial: ubicació de les reserves i distribució del consum, principals impactes associats a les indústries extractives i principals interpretacions del sector. A la segona part es concreta la vulnerabilitat europea en l'accés als recursos naturals i els punts clau de la RMI. Aquest apartat de l'estudi està documentat fonamentalment amb dades de la RMI i les de la World Mining Data (WMD).

A la tercera part es concreta la construcció de l'actual paradigma miner a Amèrica Llatina i la seva situació en la competitivitat minera mundial. Per documentar aquest apartat, s'ha recorregut a les anàlisis publicades per la Comisión Económica Para América Latina (CEPAL) i a les dades estadístiques publicades per Nacions Unides (UNCTAD) i l'Organització Mundial del Comerç. Altres fonts d'informació han estat les provinents d'entitats especialitzades en el sector, com el cas de l'Institut Fraser.

A la darrera part, en base a l'anàlisi que ha acompanyat les dues primeres parts de l'estudi i en base a la informació publicada per l'Observatorio de Conflictos Mineros de América Latina (OCMAL), es projecten els punts clau de la RMI sobre Brasil, Xile i Perú. La selecció d'aquests països es deu a què contenen concentracions molt elevades de Nióbi, Coure, Liti, Molibdè, Or i/o Plata, minerals dels quals la UE en depèn totalment o en una majoria del subministrament exterior.

A les conclusions, veurem com efectivament la RMI pot tenir conseqüències nefastes per Brasil, Xile i Perú, ja que a través dels TLC s'incentiva una sobreexplotació del patrimoni natural, sense que aquesta reverteixi en una millora de les condicions de vida (ambientals, socials, polítiques i econòmiques) de les zones d'extracció. Els TLC s'interpreten com a instruments complexos que van més enllà del que són acords merament comercials: els TLC profunditzen en la liberalització referida al tractament de la Inversió Estrangera Directa, promoguda sobretot a les reformes constitucionals dels anys 80 i 90 a tots els països de la regió llatinoamericana.

En aquest estudi no s'ha analitzat l'equip humà que està impulsant i/o assessorant la RMI, i seria interessant fer-ho en un futur pròxim, ja que l'existència de possibles interferències entre interessos polítics i econòmics és una sospita que es fa evident⁵ i necessita ser contrastada.

1. Economies desenvolupades segons la Organització Mundial del Comerç: Amèrica del Nord excepte Mèxic; Unió Europea (27); ATLCC (Islandia, Liechtenstein, Noruega, Suïssa); Austràlia, Japó i Nova Zelanda.

2. Les mesures restrictives de Xina per l'accés de la UE a les seves reserves (European Commission 2010: p 20). Tan que Asia no ens desporti interès per analitzar les implicacions que pot tenir-hi la RMI.

3. Els dos informes que analitzen les implicacions de la RMI a Àfrica són:

- Rando, L. (2011) "Shopping for raw materials Should Africa be worried about EU Raw Materials Initiative?" Discussion paper, European Centre for Development Policy Management ECDPM. Disponible a: www.ecdpm.org/09105

- Gregow, K. (2011). The raw materials race. How the EU uses trade agreements to grab resources in Africa. Global Studies. Karl Gregow ISSN 1404-7045 ISBN 978-91-89542-58-7. Disponible a: https://www.foramsyd.org/upload/regional_webpages/africa/documents/Raw120Materials120Race120Comer.pdf

4. Recordem aquí que els TLCs representen l'instrument bàsic de la RMI en matèria d'acció exterior de la UE (COM(2011) 25 final).

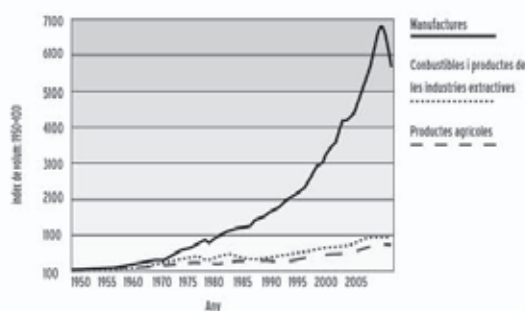
5. A mesura que iniciatives com la Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) (www.eiti.org) són recolzades per actors públics, privats i societat civil es publiquen diversos informes que confirmen l'existència d'una porta giratòria entre alts càrrecs polítics i genèrals de grans empreses transnacionals, on la política serveix de porta d'entrada als alts càrrecs genèrals i viceversa; es confirma la corrupció com una pràctica habitual en la democràcia occidental Della Porta, D. (2002), sorgeix la necessitat d'investigar els conflictes d'interessos econòmics versus polítics en totes les àrees de polítiques públiques actuals.

2.1 El comerç mundial de les indústries extractives

Com ja citàvem a la introducció, el comerç mundial de mercaderies ha tingut un creixement exponencial al llarg de les darreres dècades. A la imatge 1, es pot comprovar gràficament aquesta tendència exponencial al creixement. En aquesta gràfica estan representats els valors econòmics i no la massa material comercialitzada, d'aquí que la corba de les manufactures es desplaci tant de la corba del comerç de productes agrícoles, miners i energètics:

Imatge 1: Volum del comerç mundial de mercaderies, per grans grups de productes 1950-2009 (Índex de volum 1950 = 100). Font: wto.org (octubre 2010) Comercio de combustibles y productos de las industrias extractivas.

Volum del comerç mundial de mercaderies, per grans grups de productes, 1950-2009

El desacoblament entre el comportament del comerç de manufactures respecte als altres dos grans grups de productes ens fa veure com els segons representen entre un 13 i un 17% del valor econòmic de les manufactures, és a dir, el valor afegit d'un producte processat arriba a superar fins a més del 500% del valor de la massa no processada. Aquesta observació és clau per ubicar una primera asimetria de poder: el poder econòmic de les regions exportadores de matèries primeres és molt inferior al de les potències econòmiques mundials.

El poc dinamisme de les manufactures i productes primaris de les economies menys fortes es deu a dos fets: les mesures protectores de les economies més fortes i la creixent competitivitat del mercat internacional (CEPAL 2004).

Els percentatges **ombrejats** (Taula 1) indiquen els valors més elevats de les exportacions de cada regió; que confirmen la dependència econòmica dels productes del sector primari (agricultura i indústries extractives) a les zones amb menys poder econòmic, deixant-les per tant amb menys influència sobre la direcció del comerç mundial, ja que el sector primari ocupa tant sols el 18% aproximat del valor econòmic de les exportacions mundials.

Per contra, es destaca la influència d'Europa en el mercat de les exportacions mundials, capitalitzant-ne el 45%.

Aquest context és el teló de fons de les negociacions per accedir a les reserves dels minerals que no es troben en els subsòls de les potències econòmiques mundials, com és el cas que ens ocupa, però, quins són els patrons per accedir a les reserves?

Taula 1: Percentatges corresponents a les exportacions de combustibles i productes de les indústries extractives en el comerç total de mercaderies i productes primaris per regions a l'any 2009. Font: www.wto.org

Regió	Aportació al total mundial		Productes agrícoles	Minerals i combustibles fòssils			* Productes manufacturats
			Total	Total	Minerals	Combustibles fòssils	Total
	Billions de \$	%	%	%	%	%	%
Món	1169		9.6	18.6	3.7	14.8	68.6
América del Nord	179	15,3	11,2	13,6	3,8	9,8	70,5
América del Sud i Centre	140	12	30,5	38,9	15	23,9	27,4
Unió Europea	528	45,2	10,5	9,6	2,7	6,9	77,3
(CIS) Estats Independents	39	3,36	8,7	62,9	6,6	56,3	24,1
Àfrica	39	3,35	10,2	64	8,7	55,3	19,2
Orient Mitjà	18	1,55	2,6	68	1,2	66,8	27,3
Àsia	226	19,3	6,3	10,8	3,3	7,4	79,7

* (Ferro i acer, productes químics, TIC, material d'oficina, automòbils, tèxtils i roba)

2.2 Els patrons d'accés als RRNN de les diferents potències mundials

Davant la distribució desigual dels recursos naturals, alguns d'ells estratègics per a les economies més fortes: EUA, Japó, Corea del Sud, Xina i Europa, aquestes han hagut d'adoptar diferents camins per accedir a les reserves, atenent-se a les reserves existents en els propis territoris i a les necessitats de les respectives indústries (Ramdoo, I., 2011):

- **EUA:** Fins a la fi de la Guerra Freda, s'havia preocupat per abastir-se dels minerals que necessitava per mantenir una guerra, però amb el creixement de la resta de potències mundials, va repensar l'estratègia, centrant-se en una llista d'11 minerals estratègics, 5 dels quals es van determinar com a crítics pel risc de subministrament. Més recentment, a finals del 2010, va publicar la "Critical Materials Strategy" (CMS⁸) on es defineixen 3 pilars per garantir els minerals necessaris per produir energia neta:

- o Reduir, reutilitzar i millorar l'eficiència.
- o Diversificar les fonts de subministrament, apostant per les pròpies.
- o Substituir els minerals crítics.

- **Japó:** Igual que els EUA, s'ha centrat en una política d'emmagatzematge de 60 dies dels 7 minerals estratègics per la seva indústria.

- **Xina:** A diferència d'EUA, Japó i UE, no ha publicat cap estratègia, sinó que s'ha limitat a assegurar-se un accés barat als recursos naturals tant a nivell internacional com a nivell intern. El seu creixement accelerat ha posat en tensió les altres potències econòmiques, fent-los perillar la seguretat en l'accés a les reserves:

- o A nivell intern ha invertit en exploració i explotació de reserves i ha implementat mesures restrictives per la inversió estrangera directa, arribant en alguns casos a prohibir la implantació de capital internacional en territori xinès.
- o A nivell internacional ha adoptat mesures ben contràries a les internes, ha facilitat la inversió estrangera directa, animant les pròpies empreses a expandir-se internacionalment en busca de matèries primeres, facilitant les inversions per la internacionalització.

- **UE:** Pel que fa a la Unió Europea, fins ara estava en una situació privilegiada d'accés a les reserves de minerals crítics, però l'espectacular creixement de Xina i la política expansiva d'aquesta potència econòmica emergent estan posicionant Europa en una situació desfavorable, que corre el risc de no tenir subministrament d'alguns minerals dels quals en depèn fortament de l'exterior. Per aquest motiu, al novembre del 2008, la UE va impulsar la Raw Materials Initiative, estratègia mitjançant la qual s'espera que Europa s'asseguri l'accés als 44 minerals indispensables per al creixement econòmic europeu, 14 dels quals són crítics. Les línies de treball d'aquesta estratègia estan emmarcades en tres pautes (RMI⁹):

- o Assegurar-se l'accés a les reserves internacionals mitjançant el mercat internacional.
- o Reduir, reutilitzar, substituir els minerals ja processats i millorar l'eficiència de les tecnologies que els utilitzen.
- o Diversificar les fonts de subministrament, recuperant les pròpies explotacions mineres abandonades.

Acabem de determinar els patrons d'accés a les reserves, però tenim clares les conseqüències i els impactes associats a les indústries extractives?

2.3 Conseqüències i impactes associats a les indústries extractives

Com a conseqüència de l'explotació intensiva de les indústries extractives per abastir la demanda creixent del mercat mundial, s'han identificat severos impactes en l'àmbit ambiental i de la salut, social, polític i econòmic:

2.3.1 Impactes ambientals i en la salut

El sector miner exerceix una forta pressió sobre els ecosistemes fràgils (selva tropical, zones properes a la costa,...) i les comunitats que viuen a prop de les zones d'extracció.

Cal destacar, dels impactes ambientals:

- **Esgotament de les reserves de recursos naturals.**
- **Contaminació de l'aigua:** acidificació d'aqüífers, presència de metalls pesants i altres productes químics com el cianur o hidrocarburs aromàtics policíclics (productes altament nocius o cancerígens) (CIDSE, 2009).

- **Destrucció de la vegetació** pel moviment de terres, per la pluja àcida i micropartícules nocives suspeses a l'aire (CIDSE, 2009).
- **Problemes de salut**, manifestats en irritacions o malalties a la pell, mals de cap excessius, intoxicació de la sang, problemes de respiració aguts i crònics, símptomes aguts de dolors musculars i febrils, entre la població resident als voltants d'aquesta activitat, ja sigui per l'exposició permanent a les fonts de contaminació (risc crònic, molt freqüent), o per l'exposició puntual a nivells de contaminants superiors als admissibles en condicions estàndard (risc agut, no tan freqüent). (Farré, J. 2007).
- **Poca o nul·la reparació de l'impacte ambiental** que genera l'explotació minera (Campos, A. i Carrillo, M. 2008).
- **Problemes de salut mental** a les comunitats afectades, generats pel deteriorament social, polític i ambiental de les zones d'extracció (CIDSE, 2009).

2.3.2 Impactes socials i polítics

Quant a problemes socials, podem destacar 3 deterioraments importants:

- **Deteriorament de la situació social de la dona**, atès que les relacions de gènere i les responsabilitats sexo-específiques estan distribuïdes inequitàtament, la càrrega assumida per la dona és superior ja que és la responsable del subministrament d'aigua i el vetllar de la salut familiar, ambdós espais degradats fortament a mesura que s'incrementa l'activitat extractiva de la zona. (CIDSE, 2009).
- **Precarietat laboral** (ocupació temporal i no qualificada a les persones de les comunitats properes a les zones d'extracció, delegant els llocs de treball qualificats a personal provinent d'altres països o altres zones) (Campos, A. i Carrillo, M. 2008). Les condicions laborals en els projectes extractius són amb freqüència difícils i violen les normes laborals de la OIT (CIDSE, 2009).
- Les conseqüències socials inclouen l'aparició o l'agreujament de problemes socials existents (alcoholisme, drogoaddicció, prostitució i delinqüència) (CIDSE, 2009).

Quant a problemes polítics, la **sistemàtica vulneració dels Drets Humans** és el problema més acusat, no obstant això, cal destacar altres problemes polítics també altament rellevants:

- En matèria de Drets Humans, existeix una **repressió i persecució** davant les posicions contràries als models vigents d'explotació. El dret a la terra, als territoris i als recursos naturals, i al consentiment lliure, previ i informat encara no estan plenament acceptats. I quan aquestes comunitats reclamen els seus drets i denuncien les vulneracions de DDHH, o exigeixen ser consultats per atorgar el seu consentiment, pateixen "la criminalització de la protesta social" (Erbol/PL, 2011).
- La **ineficiència governamental**, governs autoritaris i corrupció (a títol d'exemple, la no transparència financera dels acords-contractes entre Estats, ETNS i IFIS) (Campos, A. i Carrillo, M. 2008).
- El **desencadenament dels conflictes armats** per fer-se amb el control dels recursos naturals (mineria, petroli i gas) (Campos, A. i Carrillo, M. 2008).
- Les empreses operadores (nacionals o transnacionals) poden crear o **aprofitar-se de les tensions inter o intracomunitàries** en referència als diferents posicionaments (a favor/en contra) entorn les indústries extractives, sovint mitjançant mecanismes de compensació i ofertes laborals (CIDSE, 2009).

2.3.3 Impactes econòmics

- Una **inadequada redistribució dels beneficis** obtinguts per les explotacions petrolíferes o mineres, manifestats en poca inversió pública en accés i sanejament d'aigua (que agreuja les condicions de salut afeblides ja pel risc d'exposició), infraestructures urbanes (electricitat i vies públiques) i educació, que deriva en baixos nivells d'escolarització i alfabetització (Campos, A. i Carrillo, M. 2008).
- **Increment de les partides pressupostàries destinades a les forces armades en detriment de les inversions en salut i educació** (Campos, A. i Carrillo, M. 2008).

5 A mesura que iniciatives com la Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) (www.eiti.org) són recolzades per actors públics, privats i societat civil es publiquen diversos informes que confirmen l'existència d'una porta d'entrada entre alts càrrecs polítics i generals de grans empreses transnacionals, on la política serveix de porta d'entrada als alts càrrecs generals i viceversa; es confirma la corrupció com una pràctica habitual en la democràcia occidental Della Porta, D. (2002), sorgeix la necessitat d'investigar els conflictes d'interessos econòmics versos polítics en totes les àrees de polítiques públiques actuals.

6 CMS: Critical Materials Strategy, disponible a: <http://www.energy.gov/news/documents/criticalmaterialsstrategy.pdf>

7 RMI (Raw Materials Initiative), disponible a: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/raw-materials/index_en.htm

- Els impactes econòmics, també inclouen una **pèrdua o danys dels mitjans de subsistència**, així com una amenaça a la seguretat i sobirania alimentària, com a resultat del desplaçament de poblacions de les pròpies terres, amb freqüència de propietat ancestral, i un accés reduït a l'aigua. Les indemnitzacions per aquests danys són sovint inadequades o molt tardanes (CIDSE, 2009).

- Aquestes corporacions executen projectes que **no tenen en compte els interessos dels pobles originaris**, ocupadors ancestrals de les terres dels projectes extractius (Erbol/PL, 2011).

Arribats a aquest punt, és lícit interessar-se per les argumentacions que defensen les indústries extractives com a objecte de desenvolupament o millora social, havent vist que aquestes generen molts impactes negatius.

Per contestar aquesta pregunta, ens remetem a tres interpretacions diferents dels impactes associats al sector extractiu.

2.4 Interpretacions dels impactes associats a les indústries extractives

Darrerament, els conflictes associats a les indústries extractives han alimentat moviments socials i discursos acadèmics, d'entre aquests les interpretacions més generalitzades sequeixen tres patrons diferents per determinar de manera agregada les relacions entre extracció i processos socials i polítics als llocs d'extracció (Campos, A., 2009)⁸

2.4.1 Bon Govern i recursos naturals

La premissa bàsica d'aquesta interpretació és que els recursos miners són essencialment positius per als països productors, i que fets externs, com la mala gestió empresarial o governamental, impossibiliten que aquesta riquesa material es transformi en desenvolupament.

Aquest enfocament està basat en la idea del "bon govern" on les bones pràctiques governamentals i empresarials, conjuntament amb el creixement econòmic impulsat pel mercat, contribueixen favorablement a una millora en el desenvolupament de la regió, justificant així la necessitat d'explotar intensivament el subsòl ric en recursos naturals.

Govern, empreses, institucions financeres i organismes interestatals com Nacions Unides recolzen l'objectiu d'explotar els recursos naturals sota plans d'ajustament estructural⁹.

Això no obstant, les carencies d'aquest enfocament són rellevants:

- Les reformes institucionals són interpretades com a fets tecnocràtics no polítics, és a dir, s'interpreten les reformes institucionals com a eines de regulació i gestió de l'extracció de recursos, no com a eines de decisió política.
- No es prenen en consideració els conflictes socials associats a les indústries extractives.
- El teló de fons d'aquesta teoria és un conjunt de relacions internacionals emmarcades en fortes desigualtats de poder polític, econòmic, social i militar.
- La política és interpretada com una eina administrativa de gestió voluntària i equitativa entre la pluralitat d'actors que hi intervenen (govern, empreses, treballadors i treballadores, poblacions locals, institucions internacionals etc.).

⁸ Els següents apartats d'aquest capítol són un resum de l'estudi "Las industrias extractivas como campo social para el análisis: tres perspectivas y un ensayo de debate" d'Alicia Campos (Campos, A., 2009), i els textos enquadrats, són les aportacions i conclusions que d'aquest resum s'extreuen.

⁹ Plans d'Ajustament Estructural:

(...)Davant els fracassos dels Plans Brady i Baker, el FMI i el Banc Mundial van prendre com a bandera el que es coneix com a Plans d'Ajustament Estructural (PAEs), que són tot un seguit de polítiques d'ajustament macroeconòmic, de marcat caràcter neoliberal, amb l'objectiu d'estabilitzar les economies afectades per la crisi i reestructurar-les de manera que poguessin fer front sense problema als pagaments del servei del deute. L'ajustament estructural es va convertir, des de la dècada dels 80, en la recepta única que havien d'adoptar els països endeutats que volien accedir als préstecs del BM o el FMI. (...) El principal objectiu dels PAEs és el sanejament de l'economia del país per alliberar recursos per poder fer front als pagaments de deute pendent. Com s'aconsegueix aquest sanejament? Principalment reduint el dèficit públic, és a dir, reduint despeses i augmentant els ingressos de l'Estat: Per reduir les despeses els PAE "recomanen" retallar les despeses socials (educació, salut...), eliminar els subsidis a agricultors i petites empreses, reduir les plantilles i els sous dels funcionaris... Generalment no es "recomanen" retalls en les despeses militars. Per augmentar els ingressos es "recomana" incrementar les tarifes dels serveis bàsics (aigua i energia), augmentar els impostos indirectes (IVA) però no els directes (que generalment són progressius segons els nivells de riquesa), i sobretot privatitzar les empreses públiques. Vendre els actius del país per poder obtenir divises per pagar el deute extern.

Font: www.queldebate.org

- Els drets d'accés i explotació dels recursos així com els drets sobre els beneficis de l'explotació són temes omesos per aquesta teoria.
- La justificació d'aquestes carències es troba en que la redacció dels documents (Tractats de Lliure Comerç, Estratègies polítiques per accedir als recursos, plans d'ajust estructural impulsats pel BM,...) que incideixen sobre el futur dels recursos, està escrita per i per a governs, organismes interestatals i empreses, en cap cas per i per a comunitats locals.

2.4.2 L'Estat rendista i la maledicció dels recursos naturals

- L'origen de l'anàlisi d'aquesta perspectiva el trobem en els estats petrolers d'Orient Mitjà, on les polítiques fiscals es centren en la recaptació d'impostos a partir del rendiment econòmic de l'explotació petrolera i no en les rendes productives de la ciutadania.

Aquesta estructura econòmica propicia la corrupció de l'elit política, allunyant-la de la pràctica governamental essencial (benestar de la població) per la qual ha estat concebida, ja que fomenta l'enriquiment personal i la lluita per mantenir el poder.

En aquest sentit, les dinàmiques econòmiques i polítiques es veuen afectades:

- Econòmicament: la dependència de l'economia sobre un producte el preu del qual queda fixat en el mercat internacional vulnera l'estabilitat econòmica del país (procés conegut com la malaltia Holandesa¹⁰).
- Políticament: les pràctiques de governs autoritaris (cooptació d'aliats polítics, criminalització de la protesta, desmobilització i empobriment de la població i neutralització de les pressions internacionals per canviar el model polític) desestabilitzen els processos socials i polítics del país.

Un corrent de pensament que acompanya aquesta perspectiva és el de l'economia política de la guerra, on l'existència de recursos naturals vincula i fomenta els conflictes violents, ja que en aquests, determinats sectors de la població se'n beneficien accedint als mercats internacionals, que en contextos de pau i prosperitat no podrien.

Aquesta perspectiva pren en consideració les desigualtats en les relacions de poder, no obstant això té dues mancances molt importants: per un costat, considera la corrupció governamental com una patologia pròpia dels Estats rendistes, com si aquesta no existís en la resta d'Estats, i per l'altre, obvia

els processos històrics com a factors desencadenants de conflictes bèl·lics. En aquest sentit, els impactes associats a les indústries extractives són paral·lels als impactes associats a altres indústries com l'agricultura intensiva.

Aquesta interpretació limita tanmateix la responsabilitat sobre els conflictes extractius a l'Estat i a l'economia nacional, obviat la responsabilitat compartida amb actors internacionals i transnacionals.

2.4.3 La Globalització econòmica i les empreses transnacionals

Aquesta perspectiva defineix les empreses transnacionals com un actor actiu en els processos socials i polítics que determinen els models d'extracció vigents, des de l'accés fins a la distribució dels beneficis, reduint l'Estat a un Estat Regulador el qual està sotmès a l'interès del capital privat.

Sota aquest model, es considera el model vigent d'explotació dels recursos naturals com una herència dels processos històrics d'espoli de la riquesa del subsòl d'Àfrica, Àsia o Amèrica Llatina per part de les forces colonials.

Des d'aquesta perspectiva, s'acusa les empreses transnacionals de vulnerar els drets humans a les comunitats locals de les zones d'extracció, d'externalitzar l'impacte ambiental que la indústria extractiva genera, de finançar conflictes armats, promoure la corrupció i governs dictatorials.

En efecte, aquesta interpretació inclou el poder polític i econòmic i conseqüentment militar de les empreses transnacionals com a problemàtica clau del sector extractiu. Això no obstant, subestima l'Estat com a actor influent al problema.

Un altre defecte d'aquest vessant és que només cristal·litza com a actors econòmics les empreses transnacionals, obviat altres actors econòmics, com les empreses nacionals o la influència de la mineria artesanal o grups armats d'origen divers.

2.4.4 Tres dimensions a tenir en compte

Alicia Campos proposa considerar un model agregat d'impactes associats a les indústries extractives que englobi:

- Els aspectes rellevants de les tres teories generalitzades.
- Per entendre la relació entre activitat extractiva, desenvolupament i relacions polítiques, cal considerar la perspectiva històrica.
- La ubicació geogràfica, així com l'especificitat de cada actor o institució, s'ha d'entendre més enllà de les fronteres nacionals, ja que és un sector transnacional.

S'han de considerar actors estatals i no estatals així com actors privats i polítics per definir i entendre l'entramat de connexions transnacionals específiques.

2.5 Conclusions parcials: Del comerç mundial de les indústries extractives als impactes associats i les seves interpretacions

Fins aquí hem vist com l'evolució del comerç mundial ha avançat de manera desigual, per un costat el valor econòmic de la mineria suposa tant sols el 3.7% del mercat internacional de mercaderies, un mercat del qual Europa en capitalitza el 45% del valor monetari.

Els privilegis de la Unió Europea en el mercat internacional es veuen amenaçats per l'emergent presència de la Xina en el context internacional. Aquesta situació deixa la UE en un marc de vulnerabilitat per accedir a les reserves mineres, una prioritat europea atès que el subsòl europeu no compta amb reserves de minerals crítics per al desenvolupament econòmic i industrial europeu.

Hem vist també com, tot i les diferents interpretacions del sector extractiu, el model de desenvolupament econòmic i industrial, sustentat en un consum creixent de minerals, deixa darrere seu un llast d'impactes ambientals, socials, polítics i econòmics a les zones d'extracció, que qüestionen directament la sostenibilitat i legitimitat del model social occidental.

Si bé la pressió sobre els recursos naturals s'exerceix des de les diferents potències econòmiques mundials, la marcada dependència de la Unió Europea respecte les reserves que es troben fora d'ella i el seu lideratge en el mercat internacional de mercaderies, fa que despunti l'interès en ella a l'hora d'analitzar els mecanismes d'accés i control a les reserves de recursos naturals.

!

10 [...] La malaltia holandesa és el nom general que s'assigna a les conseqüències nocives provocades per un augment significatiu en els ingressos d'un país. El terme sorgeix de la dècada de 1960 quan les riqueses dels Països Baixos van augmentar considerablement a conseqüència del descobriment de grans jaciments de gas en el Mar del Nord. Com a resultat de l'increment d'ingressos el florí es va apreciar, fet que va perjudicar la competitivitat de les exportacions de productes dels països. D'aquí el nom d'aquest fenomen, que si bé no es relaciona amb el descobriment d'algun recurs natural, pot ser el resultat de qualsevol fet que generi grans entrades de divises, com un notable repunt dels preus d'un recurs natural, l'assistència externa o la inversió estrangera directa. La resposta a les conseqüències perniciosos d'un augment de riqueses està en un estudi clàssic realitzat per Warner Max H. Corden i J. Peter Neary el 1982. Aquests autors dividixen una economia que experimenta un període de creixement en tres sectors: dos exportadors -un en auge i un altre no- que conformen els sectors de béns comercials; i un tercer sector de béns no comercials orientat bàsicament al subministrament a residents nacionals que pot abastar el comerç minorista, els serveis i la construcció. Segons l'estudi, quan un país es contagia de la síndrome holandesa, el sector exportador tradicional es veu desplaçat pels altres dos. [...] Font: www.noruba.athos.net

3.1 Els minerals crítics per la Unió Europea

La disponibilitat de les matèries primeres indispensables per la economia europea està sotmesa a una pressió creixent, per un costat, les reserves dels minerals de les quals depèn minven i, per l'altre, l'aplicabilitat d'alguns d'aquests augmenta a mesura que la indústria siderúrgica, energètica i tecnològica innova i es desenvolupa qualitativament i quantitativament.

A causa d'aquesta situació, la UE va impulsar la Raw Materials Initiative (COM(2008) 699) i durant el període abril del 2009 i juny del 2010 la Comissió Europea va designar un grup de treball amb l'objectiu que determinés les prioritats a seguir per garantir l'abastiment dels recursos minerals necessaris per alimentar el motor econòmic europeu.

A mode de conclusions, aquest grup de treball va publicar a l'informe "Critical raw materials for the EU Report of the Ad-hoc Working Group on defining critical raw materials" una llista de 41 minerals potencialment crítics per la indústria europea:

Taula 2: Llista dels 41 minerals i/o metalls potencialment crítics per la Unió Europea.
font: www.ec.europa.eu.

Alumini	Diatomita	Liti	Sorra
Antimoni	Feldspat	Magnesita	Plata
Barita	Fluorspar	Magnesi	Talc
Bauxita	Gal·li	Manganès	Tàntal
Bentonita	Germani	Molibde	Tel·luri
Beril·li	Grafit	Niquel	Titani
Borat	Gypsum	Niobi	Tungstè
Crom	Indi	Perlita	Vanadi
Argiles (i caoli)	Mineral de ferro	Grup metalls del Plati ¹¹	Zinc
Cobalt	Roca calcària (d'olevat grau)	Elements rars ¹²	Reni
Coure			

D'aquests 41 minerals, 14 són crítics per l'economia europea, el concepte crític ve donat pel risc de subministrament que el mineral té associat, el risc de subministrament es determina segons:

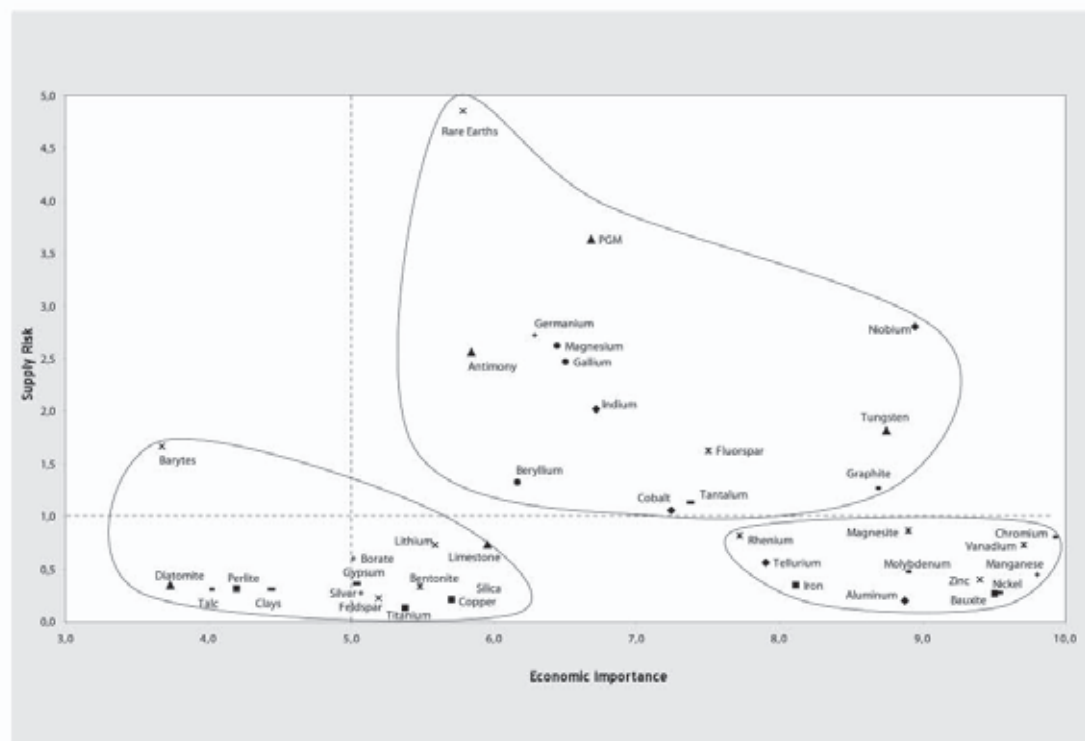
- L'estabilitat sociopolítica dels països productors
- La concentració de les reserves (tant en ubicacions geogràfiques com en monopolis empresarials)
- La possibilitat de substitució per altres minerals
- Altres factors específics de subministrament
- La seva importància econòmica, la qual despunta en els sectors creixents de les noves tecnologies i la comunicació.

La imatge 2 mostra com aplicant els criteris del risc de subministrament als 41 minerals potencialment crítics, 14 en resulten crítics:

Img 2: Representació del grau crític¹³ dels minerals requerits per l'economia europea (risc de subministrament versus importància econòmica) (Comissió Europea (Juliol 2010) "Critical raw materials for the EU Report of the Ad-hoc Working Group on defining critical raw materials".

Actualització disponible a: www.ec.europa.eu

L'esfera central de la imatge 2 mostra com els minerals rars (Ittri, Scandium i Lantànids), els Metalls del Grup del Plati, el Germani, el Magnesi, el Niobi, l'Antimoni, el Gal·li, l'Indi, el Fluorespar, el Tungstè, el Grafit, el Beril·li, el Cobalt i el Tàntal prenen un perfil rellevant que els converteixen en veritables recursos crítics per l'economia europea i mundial.

Bastants d'aquests noms no ens resulten familiars, ja que les seves aplicacions es troben sobretot en les tecnologies emergents o en les noves aplicacions per solventar els problemes energètics (emmagatzematge i transformació de l'energia). per aquest motiu, és interessant aturar-nos un moment i familiaritzar-nos amb els usos d'aquests minerals (Taules 2 i 3).

¹¹ PGMs include platinum, palladium, iridium, rhodium, ruthenium and osmium

¹² Rare earths include yttrium, scandium, and the so-called lanthanides (lanthanum, cerium, praseodymium, neodymium, promethium, samarium, europium, gadolinium, terbium, dysprosium, holmium, erbium, thulium, ytterbium and lutetium)

¹³ No s'utilitza el concepte estratègic degut a l'adopció d'aquest concepte en termes militars

Taula 2: Usos dels minerals crítics en les tecnologies emergents. Font: Critical raw materials for the EU. Report of the Ad-hoc Working Group on defining critical raw materials. The ad-hoc Working Group is a sub-group of the Raw Materials Supply Group and is chaired by the European Commission. Version of 30 July 2010. European Commission. Enterprise and Industry. P.8. Disponible a: www.ec.europa.eu

Mineral	Tecnologies emergents
Gal·li	Plaques fotovoltaiques fines. IC (Circuits integrats). WLED (white light emitting diode)
Neodimi	Imants permanents. tecnologia làser
Indi	Visualitzadors digitals, plaques fotovoltaiques fines
Germani	Cable de fibra òptica, tecnologia d'òptica IR (Infra roig)
Plati	Cel·les de combustible, catalitzadors
Tàntal	Microcapacitors, tecnologia mèdica
Plata	RFID (Identificació per radio freqüència), soldadures lliures de plom
Cobalt	bateries d'ions de liti, combustibles sintètics
Pal·ladi	Catalitzadors, dessalinització de l'aigua de mar
Títani	Dessalinització de l'aigua de mar, RFID
Coure	Eficiència dels motors elèctrics, RFID
Niobi	Microcapacitors, aliatges de ferro
Antimoni	ATO, microcapacitors
Crom	Dessalinització de l'aigua de mar, tecnologia marina

Taula 3: Aplicacions dels minerals crítics en la solució als problemes energètics, ambientals i tecnològics actuals. Font: COM(2008) 699

Problema	Solució	Mineral utilitzat
Futur subministrament d'energia	Cel·les de combustible	Plati i pal·ladi
		Elements rars (REE) (escandi, lantànids i liti)
		Cobalt
	Cotxes híbrids	Samari (imants permanents)
		REE (Neodimi) per imants d'alta eficiència
		Plata (generadors de motors elèctrics avançats)
		Plati i pal·ladi (catalitzadors)
	Energies alternatives	Silicona i gal·li (cel·les solars)
		Plata (cel·les solars i recollida i transmissió d'energia)
		Or i plata (miralls d'alta eficiència)
	Emmagatzament d'energia	Liti, zinc, tàntal i cobalt (bateries recarregables)
Conservació d'energia	Tecnologies avançades de refredament	REE
	Noves il·luminacions	REE, Indi, Gal·li: LEDs, LCDs, OLED
	Cobertes per estalviar energia	Diversos minerals industrials
	Super aliatges (turbines d'alta eficiència d'avions)	Reni
Protecció ambiental	Prevenió d'emissions	Plati i pal·ladi
	Purificació d'emissions	Plata i REE
Maquinària d'alta precisió	Nanotecnologia	Plata i REE
Limitacions de les Tecnologies de la Informació	Miniatrització	Tàntal, ruteni (sol·lucions MicroLab)
	Noves Solucions IT	Indi (Processadors)
		Tungstè (hardware d'acer d'alta eficiència)
	Consumibles d'electrònica manuals de RFID (Identificació per radiofreqüència)	Indi, REE i plata

Un cop revisades les necessitats tecnològiques i industrials de la major part d'aquests minerals, podem disposar-nos a analitzar la distribució geogràfica i empresarial de les reserves d'aquests.

3.2 La distribució mundial dels minerals crítics per la Unió Europea

Quan parlem de distribució dels minerals, fem referència al factor geogràfic i al factor monopoli de l'explotació o processament d'un material.

De la distribució geogràfica, cal destacar de la Unió Europea la forta dependència de l'exterior de bona part dels minerals crítics (Imatge 3 i Taula 4), i atès que els nostres casos d'estudi s'han seleccionat en territori sud-americà, a la Taula 5, acotem les produccions d'aquests minerals a Sud Amèrica.

De la distribució empresarial, cal destacar la presència de certs monopolis empresarials que gestionen la major part de les reserves d'alguns dels minerals crítics (Imatge 3):

Img 3: Principals països productors dels minerals crítics. COM(2008) 699

La següent taula mostra, dels 41 minerals potencialment crítics, aquells el subministrament del qual depèn en més d'un 20% de les importacions d'altres països:

Taula 4: Principals països productors de materials, principals subministradors a la UE i dependència europea dels recursos de l'exterior (Font: A3.5: Main producers and import sources to the EU. Critical raw materials for the EU. Report of the Ad-hoc Working Group on defining critical raw materials. The ad-hoc Working Group is a sub-group of the Raw Materials Supply Group and is chaired by the European Commission. Version of 30 July 2010. European Commission. Enterprise and Industry. Disponible a: www.ec.europa.eu)

Mineral	Productor	Subministra	Dependència 2006
Alumini	2008 China 34%, Rússia 9%, Canadà 8%	2006 Rússia 27%, Moçambic 20%, Brasil 11%	47%
Bauxite	2008 Austràlia 30%, China 17%, Brasil 11%	2006 Guinea 55%, Austràlia 19%, Brasil 10%	95%
Antimony	2009 China 91%, Bolívia 2%, Rússia 2%, S. Àfrica 2%	2007 Bolívia 77%, China 15%, Perú 6%	100%
Barytes	2009 China 55%, Índia 15%, USA 7%	2007 China 63%, Marroc 31%, Turquia 5%	57%
Beryllium	2009 USA 85%, China 14%, Moçambic 1%	Trading partners vary each year include USA, Canadà, China and Brasil.	100%
Borate	2008 Turquia 46%, Argentina 18%, Xile 13%	2006 Turquia 77%, USA 18%, Xile 4%	100%
Chromium	2009 S. Àfrica 41%, Índia 17%, Kazakhstan 15%	2006 S. Àfrica 79%, Turquia 16%, Albània 2%	46%
Cobalt	2008 RD Congo 41%, Canadà 11%, Zàmbia 9%	2007 RD Congo 71%, Rússia 19%, Tanzània 5%	100%
Copper	2008 Xile 35%, USA 9%, Perú 8%	2007 Xile 33%, Indonèsia 19%, Perú 17%	54%
Diatomite	2008 USA 25%, China 20%, Dinamarca 10%	2007 USA 39%, Turquia 33%, Mèxic 24%	25%
Feldspar	2008 Turquia 30%, Itàlia 22%	2007 Turquia 98%, Marroc 1%	47%
Fluorspar	2009 China 59%, Mèxic 18%, Mongòlia 6%	2007 China 27%, S. Àfrica 25%, Mèxic 24%	69%
Germanium	2009 China 72%, Rússia 4%, USA 3%	2007 China 72%, USA 19%, Hong Kong 7%	100%
Graphite	2008 China 72%, Índia 13%, Brasil 7%	2007 China 75%, Brasil 6%, Madagascar 3%, Canadà 3%	95%
Indium	2008 China 58%, Japó 11%, Corea 9%, Canadà 9%	2006 China 81%, Hong Kong 4%, USA 4%, Singapur 4%	100%
Iron	2008 China 35%, Brasil 18%, Austràlia 15%	2009 Brasil 51%, Rússia 10%, Ucraïna 9%	85%
Limestone	2009 China 67%, USA 5%	2006 Noruega 92%, Turquia 8%	56%

Mineral	Productor	Subministra	Dependència 2006
Lithium	2009 Xile 42%, Austràlia 25%, China 13%	2007 Xile 64%, USA 17%, China 15%	74%
Magnesium	2009 China 56%, Turquia 12%, Rússia 7%	2006 China 82%, Israel 9%, Noruega 31%, Rússia 31%	100%
Manganese	2009 China 25%, Austràlia 17%, S. Àfrica 14%	2007 Brasil 39%, S. Àfrica 33%, Gèbon 26%	96%
Molybdenum	2009 China 38%, USA 25%, Xile 16%	2006 USA 47%, Xile 32%, China 10%	100%
Nickel	2008 Rússia 18%, Canadà 17%, Indonèsia 12%	2006 Austràlia 90%, Noruega 4%, Turquia 4%	55%
Niobium	2009 Brasil 92%, Canadà 7%	2006 Brasil 84%, Canadà 16%	100%
PGM Only Pt	2009 S. Àfrica 79%, Rússia 11%, Zimbàbue 3%	2006 S. Àfrica 60%, Rússia 32%, Noruega 4%	100%
Rare Earth Elements	2009 China 97%, Índia 2%, Brasil 1%	2007 China 90%, Rússia 9%, Kazakhstan 1%	100%
Rhenium	2008 Xile 49%, USA 14%, Kazakhstan 14%	Trading partners vary from year to year and include Taiwan, USA, Malàisia and Canadà	100%
Silver	2008 Perú 17%, Mèxic 15%, China 13%	Trading partners vary from year to year and include Argentina, South Africa, Xile, USA and Indonèsia.	45%
Tantalum	2009 Austràlia 48%, Brasil 16%, wanda 9%, RD Congo 9%	2007 China 46%, Japó 40%, Kazakhstan 14%	100%
Tellurium	2006 Canadà 59%, Perú 26%, Japó 16%	Trading partners vary from year to year and include Canadà, China, Marroc, South Korea and Noruega	100%
Titanium	2009 Austràlia 25%, Canadà 19%, S. Àfrica 17%	2007 Canadà 28%, Noruega 26%, Austràlia 22%	100%
Tungsten	2008 China 78%, Rússia 5%, Canadà 4%	2006 Rússia 76%, Bolívia 7%, Rwanda 13%	73%
Vanadium	2008 China 36%, S. Àfrica 36%, Rússia 26%	2006 South Korea 90%, Japó 7%, Veneçuela 3%	100%
Zinc	2008 China 28%, Perú 14%, Austràlia 13%	2007 Perú 33%, Austràlia 27%, USA 16%	64%

Taula 5: Distribució de la concentració dels 14 minerals crítics amb la Plata i el Coure inclosos (atèses les seves aplicacions en les tecnologies emergents) a Amèrica Llatina i Carib i concentració mundial més elevada. Font: * COM(2008) 699 ** Font: www.miningdata.com

Minerals crítics	Concentració més elevada*	Concentracions més representatives a Amèrica Llatina**				
		Brasil	Xile	Mèxic	Perú	Bolívia
Crom	41% Sud Àfrica	3,4%				
Molibde	34% EUA		17,2%	4,0%	8,5%	
Niobi-Columbi	90% Brasil	93,3%				
Liti	60% Xile	1,0%	53,7%			
Cobalt	36% RD Congo	6,5%				
Rodi	79% Sud Àfrica					
Plati	77% Sud Àfrica					
Vanadi	45% Sud Àfrica					
Paladi	45% Rússia					
Materials rars	95% Xina	0,3%				
Antimoni	87% Xina			0,2%	0,3%	1,7%
Tungstè	84% Xina	0,3%			0,2%	0,6%
Tàntal	60% Austràlia					
Titani	42% Austràlia	1,1%				
Plata	17% Perú		6,5%	15,2%	17,2%	5,0%
Coure	35% Xile	1,4%	34,5%		8,2%	
Or	12% Xina	2,4%	1,7%	1,8%	7,9%	0,4%

Ombrejats en gris: es ressalten les concentracions més elevades dels minerals que es troben principalment a Amèrica Llatina.

Cal remarcar, en primer lloc, l'extrema concentració de Niobi a Brasil, en segon lloc, les elevades concentracions de Liti i Coure a Xile i per últim, el marcat caràcter polimetàl·lic de Perú, que presenta a més a més la concentració més elevada de la producció mundial de plata.

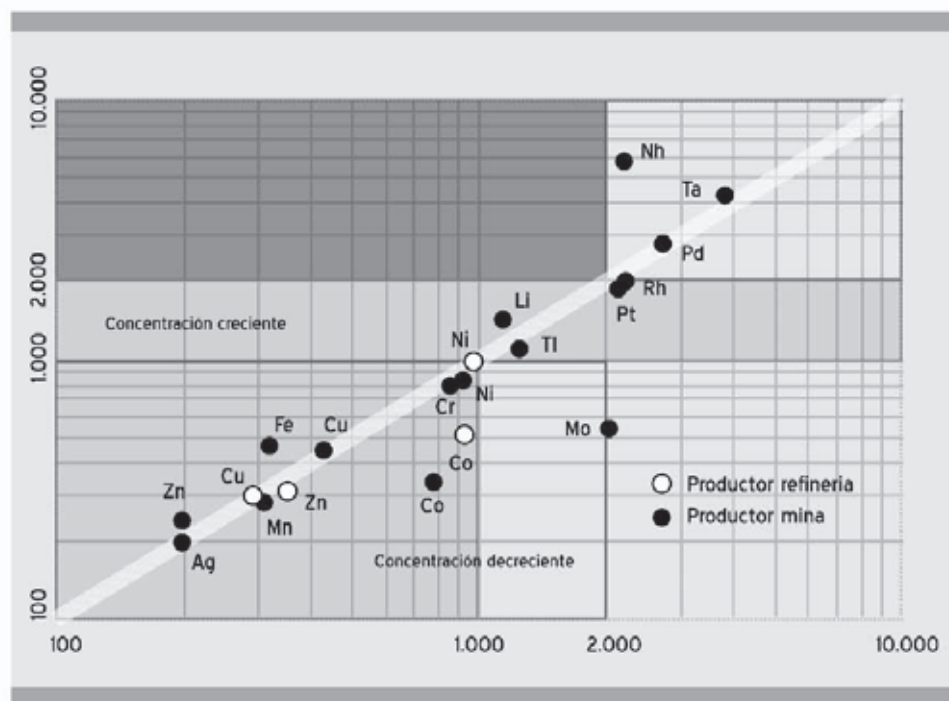
La poca dispersió geogràfica de les reserves tensiona el mercat internacional per accedir-hi, a la vegada que redueix l'autonomia dels països productors per decidir sobiranament sobre la gestió d'aquestes reserves, degut a l'asimetria de poder polític i econòmic existent entre els països productors i les grans potències mundials.

Un altre factor que condiciona l'accés a les reserves és l'existència d'un monopoli respecte l'extracció o processament d'alguns d'aquests minerals. Novament, la realitat ens fa girar el cap vers Brasil, ja que l'extracció de Niobi (Nb) està altament monopolitzada per una empresa, la CBMM (<http://www.cbmm.com.br>), la qual controla el 80% de la quota del mercat mundial d'aquest mineral. A títol d'informació, cal ressaltar l'ús d'aquest material en el sector militar, degut a la seva alta resistència tèrmica, òptima per a resistir les condicions dels reactors nuclears. En la següent gràfica es pot comprovar el grau de monopoli empresarial en l'explotació de diferents minerals crítics:

imatge 4: Concentració de l'explotació i processament de diferents minerals crítics en mans de grans corporacions. Font: Figure 5. Corporate concentration for selected metal ores and refined products in 1998 and 2008. Source: BGR, Raw Materials Group, 2010. European Commission (2010) Critical raw materials for the EU. Report of the Ad-hoc Working Group on defining critical raw materials. The ad-hoc Working Group is a sub-group of the Raw Materials Supply Group and is chaired by the European Commission. Version of 30 July 2010. European Commission. Enterprise and Industry, P: 25. Disponible a: www.ec.europa.eu

Corporate Concentration 1998/2008

Dels minerals que a partir d'ara centraran aquest estudi, cal destacar també l'elevat grau de monopoli de l'extracció de Liti (Li) i no en tanta mesura però també en un grau elevat, el monopoli que presenten el Coure (Cu) tant en la refinaria com en la producció minera i l'existència d'un lleu monopoli en l'extracció de la Plata (Ag).

3.3 Les estratègies de la Raw Materials Initiative de la Unió Europea

Un cop conegudes les aplicacions dels diferents minerals crítics per la Unió Europea i la distribució geogràfica i corporativa de les reserves i la seva explotació, podem passar a analitzar els tres pilars sobre els quals creixen les directrius europees per assegurar-se l'abastiment d'aquests recursos (Wittenberg 2010):

1. Accedir a les reserves d'aquests minerals a través dels mercats internacionals a mitjançant la firma de Tractats de Lliure Comerç amb els països productors (COM(2008) 699).
2. Promoure un abastiment sostenible a través de recursos europeus recuperant la mineria europea.
3. Reduir, reutilitzar minerals ja processats, així com millorar l'eficiència de l'ús d'aquests materials.

Imag. 5: Els tres pilars estratègics de la RMI (Wittenberg 2010:2)

L'iniciativa per les matèries primeres
L'Estratègia Integrada Europea es basa en 3 pilars

El fet que la darrera línia de treball no promogui les indústries extractives no implica que no hi tingui impactes multidimensionals associats, ja que la reutilització o reciclatge de materials ja processats comporta una amortització¹⁴ dels impactes associats al moment de l'extracció dels minerals corresponents¹⁵.

La segona línia, genera impacte ambiental, però tractant-se de recuperar fonts mineres europees, l'impacte social, polític i econòmic adquireix un dimensionament més definit que quan les indústries extractives es promouen en tercers països. Conseqüentment, tant sols en el primer eix de treball, es pot analitzar la incidència de la RMI en l'acció exterior de la Unió Europea.

3.4 Conclusions parcials: Les àrees d'interès per analitzar la incidència de la RMI sobre Amèrica Llatina

Com bé s'ha introduït en l'apartat anterior, la firma de TLC per garantir l'accés a les reserves mineres és la línia de treball que pot tenir una influència en la sobreexplotació del subsol de països tercers.

L'interès per centrar-nos amb les implicacions de la RMI a Amèrica Llatina ve principalment per dos motius:

- Les implicacions de la RMI sobre Àfrica s'han analitzat en estudis paral·lels i anteriors a aquest.
- Les mesures restrictives de Xina, respecte la intrusió al seu territori del capital internacional, fan que la incidència europea sobre la intensificació de les indústries extractives no sigui presumiblement tant pronunciada com en el cas d'Àfrica o Amèrica Llatina.

Per tant, en els següents apartats analitzarem les implicacions de l'acció exterior de la Unió Europea a través de la RMI (firma de TLC) a Amèrica Llatina.

Principalment, es considerarà la perspectiva històrica de les indústries extractives a Amèrica Llatina, fent especial esmena a les modificacions que el sector ha viscut els darrers 50 anys.

Com a antecedents de la incidència dels TLC sobre la mineria, es prendrà el cas de Xile i de Perú, per els TLC que tenen subscrits amb els EUA, i amb la UE el primer i Xina el segon.

¹⁴ Parlem d'amortització dels impactes, atès que els productes que es reutilitzen o reciclen allarguen la vida útil dels minerals que han estat processats per un primer ús, i que degut a l'extracció per al primer ús estan directament associats als impactes de les indústries extractives.

¹⁵ S'ha considerat fora de l'abast d'aquest estudi, analitzar en quin percentatge la reducció, reutilització, el reciclatge en el consum dels minerals, així com la millora de l'eficiència tecnològica que promou l'ús d'aquests, poden contribuir a reduir els impactes associats a noves explotacions mineres.

4.1 La construcció històrica del paradigma actual de la mineria a Amèrica Llatina

La mineria es desenvolupa a Amèrica Llatina des de l'època de la colonització, però només a Bolívia, Perú, Equador, Brasil i Xile adquireix importància des d'aleshores (Equipo MMSD Amèrica del Sur, 2002). A continuació es mostren els trets històrics diferencials de cadascun d'aquests països:

4.1.1 Bolívia

Ja des dels seus inicis a Bolívia, amb el descobriment el 1545 del jaciment de plata de Potosí, no es prenen en compte ni els efectes sobre la població originària ni els impactes ambientals que aquesta activitat té associats (Equipo MMSD Amèrica del Sur, 2002: p. 31), veient-se aquests superats per l'interès econòmic, polític, industrial i tecnològic de l'extracció minera:

L'absència de capitalització i la fallida peruana en la producció de mercuri deixen Bolívia en una depressió econòmica general, de la qual no es veu recuperada fins el descobriment de jaciments de mercuri a Califòrnia a mitjans del XIX, fet que incentiva la modernització de les principals mines d'or i plata bolivianes, despertant l'interès d'inversionistes estrangers pel potencial miner de Bolívia.

Mentre la nova situació permet reintroduir Bolívia al comerç mundial i cedir el domini polític i econòmic del país a **tres grans empresaris del sector: Gregorio Pacheco, Aniceto Arce i Félix Avelino Aramayo (els dos primers arribaren a ser el 26è i 27è president de Bolívia respectivament, i el tercer ocupà alts càrrecs polítics)**, els efectes sobre la població i el medi ambient segueixen quedant a l'ombra.

S'observa com la incidència del mercat internacional fa entrar en una nova fallida a Bolívia amb la caiguda del preu internacional de la plata, no obstant això l'explotació d'Estany permet mantenir l'economia boliviana.

A diferència dels altres quatre països, l'explotació minera de Bolívia està liderada per petits empresaris nacionals, i no per grans empreses transnacionals.

4.1.2 Brasil

De la mà de portuguesos, al s. XVIII, s'inicia l'explotació minera d'or de Brasil, convertint-lo en el principal productor mundial d'or, etapa que dura poc per l'esgotament dels jaciments. Al s. XIX, les companyies angleses revifien les explotacions d'or amb noves tecnologies.

Després de la IIGM es descobreixen diferents jaciments miners a Brasil. Als anys 60 es descobreix el jaciment de Niobi d'Araxà. L'auge més important de la mineria es troba als anys 60 i 70. A Brasil tampoc es pren consciència dels efectes de les indústries extractives sobre el medi i la població.

4.1.3 Xile

Els conquistadors espanyols inicien la mineria a Xile, i en aquest cas, és també la importància econòmica de la mineria la que marca les etapes mineres del país. Però no és fins al 1990 que Xile no viu el boom més important de la mineria, impulsat per grans empreses transnacionals propietàries de les mines. És també el factor econòmic que tanca mines si l'esgotament de les reserves fa que no siguin econòmicament rendibles.

L'explotació minera de Xile es situa sobretot a la zona nord del país, en una regió de clima mediterrani.

4.1.4 Equador

La mineria present a Equador es troba sobretot a la regió Amazònica, principalment al riu Napo. Aquesta regió està catalogada com a ecosistema fràgil on l'activitat minera no s'aconseïa pels seus impactes ambientals associats. (Departamento del Ambiente, Honorable Consejo Provincial de Orellana, 2005)

De moment, la mineria a Equador no ha assolit la dimensió del altres quatre països analitzats.

4.1.5 Perú

A Perú, la mineria s'ubica de manera dispersa a tot el territori, tot i que es concentra a la zona altoandina. Les zones mineres peruanes estan considerades d'extrema pobresa rural. La incidència del capital Nordamericà a principis del s. XX, trenca l'equilibri entre mineria i vida camperola amb l'aparició del treball assalariat.

4.1.6 La recomposició de la demanda dels minerals

En els punts immediatament anteriors a aquest, hem vist com l'explotació minera a Amèrica Llatina s'ha degut sempre a interessos exògens de la regió, primerament van ser els interessos colonials qui van promoure l'extracció intensiva de minerals preciosos i actualment és la demanda del mercat qui promou l'extracció.

En tot aquest període d'explotació minera, hi ha hagut una recomposició de la demanda mundial de minerals, destacant-ne, en termes generals, tres categories diferents ¹⁶:

- **Demanda pel valor intrínsec dels minerals:** Els minerals i metalls preciosos (or, plata, diamants...), tot i les seves aplicacions en diferents àmbits, han estat objecte d'explotació, sobretot per el seu valor intrínsec.
- **Demanda per l'ús industrial del mineral:** A mesura que els països s'industrialitzen s'incrementa la demanda de minerals i metalls segons les seves aplicabilitats en la indústria i la construcció, per exemple l'ús del coure, del ferro (i consegüentment de l'acer), de l'alumini, etc.
- **Demanda per l'ús tecnològic del mineral:** Les noves tecnologies de la informació i la comunicació, així com la biotecnologia, es poden desenvolupar gràcies a l'ús de minerals amb propietats tecnològiques específiques explorades més recentment: el tàntal, el liti, el niobi, els minerals rars en són un bon exemple.

Per entendre l'actual context global de la mineria a Amèrica Llatina, cal tenir en compte:

- Com evoluciona la recomposició de la demanda
- Entendre com, des de la segona meitat del s. XX, la mineria d'Amèrica Llatina s'ha adaptat a l'actual context de les negociacions internacionals.

Hem vist com la recomposició de la demanda es deu a factors exògens, i, per tant, és a aquests que ens hem de remetre. I l'adaptació a les negociacions internacionals és un factor multidimensional que passem a analitzar tot seguit.

4.2 L'adaptació de la mineria d'Amèrica Llatina a l'actual context de les negociacions internacionals

Parlar avui dia de la mineria a Amèrica Llatina implica considerar un complex entramat geopolític, social, ambiental i econòmic que difícilment es pot resumir en quatre pàgines, no obstant això, és d'obligat compliment fer un esforç i destacar algunes de les claus importants d'aquestes perspectives per ubicar mínimament la mineria a Amèrica Llatina en el context de les negociacions internacionals.

4.2.1 Els recursos naturals com a valor estratègic

Amb la fi de la Guerra Freda, els dos mandataris de la URSS i els EUA, davant les transformacions que s'estaven donant a Europa, van proclamar a la reunió de Malta del 2 i 3 de desembre del 1989 "Una nova era en les relacions internacionals", amb agendes de seguretat nacional marcades pel dinamisme econòmic i la innovació tecnològica (www.solidaritat.urv.edu/...qfreda).

D'ençà del 1989, les grans potències mundials (EUA, la Unió Europea, Japó, Xina i en menor mesura la Índia) han adequat les seves polítiques de seguretat en funció de les noves prioritats econòmiques: **L'expansió del comerç i la inversió són objectes prioritaris de les corresponents polítiques exteriors.**

L'accés als recursos naturals desencadena conflictes bèl·lics quan els països que els posseeixen en dificulten l'accés, les Empreses transnacionals (ETNs), tot i no aparèixer-hi com a protagonistes principals, solen tenir-hi un paper fonamental (Ruiz-Caro, A., 2005:15).

En aquest marc, la instrumentació d'un creixent nombre de Tractats de Lliure Comerç constitueix: un medi uniforme que facilita el comerç; en l'àmbit dels recursos naturals representa la garantia del lliure accés; evita tot tipus de limitació en la distribució o subministrament dels recursos naturals; en la mesura del possible, promou la participació de les ETNs en totes les fases del procés productiu d'aquests. (Ruiz-Caro, A., 2005:15).

¹⁶ Categories establertes per criteri propi.

¹⁷ "Model ISI": Model de desenvolupament basat en la producció local reemplaçant els béns importats.

4.2.2 Els recursos naturals com a valor econòmic

L'esgotament del sistema ISI ¹⁷, va desencadenar anys més tard, al 1982, la crisi derivada del deute extern, i conseqüentment la retracció de crèdits privats internacionals va revalorar l'aportació de les Inversions Estrangeres Directes (IED) com a font de finançament extern.

Per complir amb el servei del deute extern, les institucions financeres internacionals (BM, FMI,...) van promoure els programes d'ajust estructural per complir amb el servei del deute extern, els quals van donar lloc a:

- La privatització d'empreses públiques a tota la regió.
- Canvis en la majoria de legislacions sobre el tractament de la IED
- Una desregulació i liberalització de l'activitat econòmica sense precedents.

!

Aquest context va promoure una competició entre països per atraure la IED, posant l'explotació del patrimoni natural de cada país a disposició del capital privat estranger. Els TLC profunditzen o consoliden la liberalització referida al tractament de la IED. En alguns casos, les lleis de la IED no requereixen majors modificacions, i el que fan els TLCs és consolidar-les incloent-les en tractats internacionals, essent aquests de caràcter permanent, aprofundint així en la liberalització dels mercats (Ruiz-Caro, A., 2005:12).

Les estratègies per resoldre l'estancament econòmic de la crisi del 1982 van culminar a finals dels 80, amb l'aprovació del Consens de Washington, on, sense tenir en compte aspectes socials i ambientals, s'enfortien els principis de liberalització, flexibilització i privatització dels programes d'ajust estructural (Ruiz-Caro, A., 2005:28):

- Plena llibertat del mercat
- Disciplina fiscal
- Desregulació de l'Estat

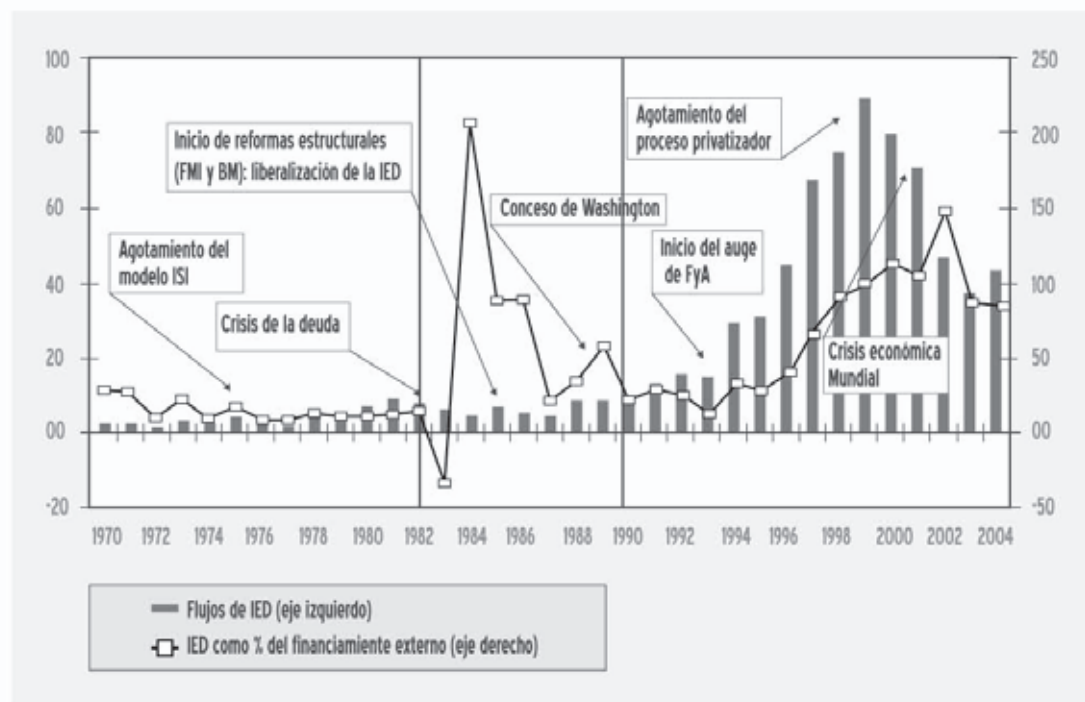

En la següent gràfica (Img. 6) es pot observar l'incidència de la IED com a eina per resoldre l'estancament econòmic desencadenat a partir de la crisi del Deute Extern.

Img. 6: Evolució de la IED a América Llatina i el Carib, en milions de dòlars i % del finançament extern total 1970-2004. Font: Carballo, P (2005) América Latina y el Caribe: el auge del IED. A: La inversión extranjera directa y las empresas transnacionales en América Latina. Escuela de verano. CEPAL, 25 de agosto de 2005. Disponible a: www.eclac.org

Encara ara, existeix una percepció favorable bastant difosa de la IED com a eina potencial per a millorar sosteniblement i substancialment el desenvolupament d'una societat (Villarón, K., 2006:9). No obstant això, la IED destinada a promoure les indústries extractives ens fa passar a ser detractors d'aquesta visió, ja que estem veient el llast d'impactes negatius que aquestes tenen associats.

América Latina y el Caribe: el auge del IED (miles de millones de dólares y % del financiamiento externo total)

4.2.3 Els recursos naturals en la competició per atraure la IED

En la competició per atraure la IED, els països retallen la pròpia sobirania a canvi d'una gestió exterior de les pròpies reserves i d'una reducció de les taxes que garanteixen l'ingrés directe de capital a canvi de l'exportació dels recursos.

Existeixen dues vies per atraure la inversió estrangera, es pot fer passivament o activament (Img. 7 i 8 respectivament).

En el cas d'Amèrica Llatina, les vies més utilitzades són les passives, on un país entra en competició en base a:

- Els avantatges naturals.
- El marc legal per a la IED
- La situació competitiva del país respecte els seus competidors.

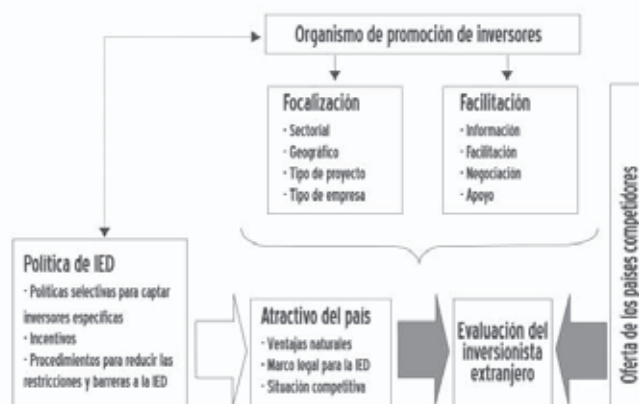
Img 7: Esquema de la competitivitat d'un país per atraure la inversió estrangera directa a través de polítiques passives Font: Gráfico 11.4 Políticas pasivas. La Inversión extranjera directa en América Latina y Caribe 2006. CEPAL. Disponible a: www.eclac.org

Políticas pasivas

Img 8: Esquema de la competitivitat d'un país per atraure la inversió estrangera directa a través de polítiques actives. Disponible a: www.eclac.org

Políticas activas

Les reformes constitucionals promogudes per les institucions financeres internacionals i pel Consens de Washington desplacen la posició preferent de l'Estat en la gestió dels recursos naturals.

El lideratge de la gestió dels recursos naturals està passant cada vegada més a les mans del capital privat, no obstant això, la presència d'empreses estatals en el sector, és encara considerable.

La incidència del nou ordre econòmic mundial és clau per entendre el desplaçament de l'Estat de la seva posició preferent en la gestió dels recursos naturals. Aquest desplaçament ha estat gradual durant els anys 1950-2000, període en el qual l'adaptació dels marcs constitucionals a la protecció de la Inversió Estrangera Directa ha viscut tres etapes.

4.2.4 Evolució de la sobirania Estatal en la gestió dels Recursos Naturals durant el període 1950-2000

Si bé hem vist com la mineria ha estat present a Amèrica Llatina, no és fins la segona meitat del s. XX que comencen a formular-se polítiques públiques que vinculen l'exercici de la sobirania estatal amb l'explotació exclusiva dels recursos per part de l'Estat.

Als anys 50, en algun país (com Veneçuela), es limita l'accés a empreses estrangeres, atorgant preferència a les empreses nacionals (Sánchez Albavera, F., 2005). Des de llavors, en la majoria de països, aquesta posició preferent de l'Estat en la gestió dels recursos naturals s'ha revertit.

L'evolució de l'Estat en la gestió dels recursos naturals durant els anys 1950-2000 passa per tres etapes:

Font: Recuadro 2: Evolución del debate internacional sobre los recursos naturales. Sánchez Albavera, F., (2005) p. 40

Decennis 1950-1970:

Sobirania, repartiment de beneficis, deteriorament dels termes d'intercanvi i institucionalitat dels mercats mundials. Visió nacionalista, preocupació per les reformes de l'enclavament i encadenaments interns, intervenció de l'Estat en el control de l'explotació i de la renda, cooperació entre països en desenvolupament, recerca d'acords internacionals per estabilitzar els preus. Assajos de fórmules de "suma zero"¹⁸ (cartel de productors¹⁹) i minimax²⁰ (commodity agreements).

Decennis 1980-1990:

Debilitament de la cooperació internacional, qüestionament de les polítiques nacionalistes, menor finançament extern, crisis fiscals, retorn del protagonisme de la inversió estrangera, privatitzacions, eliminació de barreres d'entrada. Debilitament de la posició d'Amèrica Llatina en el comerç internacional. Noves formes de relació amb les empreses transnacionals.

Decenni dels 2000:

Major èmfasi en el concepte de patrimoni integral. Sostenibilitat de l'explotació, impacte sobre el medi ambient, relacions amb les comunitats locals, contribució al desenvolupament local i regional i responsabilitat social empresarial i de l'Estat.

Fins aquí, s'han mirat de manera global i sobretot des d'una perspectiva econòmica els canvis en les agendes de les polítiques públiques en matèria de mineria a Amèrica Llatina. Per tant, el següent pas a fer és, per un costat, ampliar la perspectiva econòmica de les reformes mineres, aprofundint en l'aspecte econòmic d'aquestes i incloent algunes consideracions ambientals, polítiques i socials. I, per l'altre costat, diferenciar els matisos importants de les reformes adoptades pels diferents països.

Cal tenir en compte que les reformes mineres de la dècada dels 90 segueixen vigents avui en dia.

¹⁸ "Suma zero": defineix una situació en què un conflicte o un ajust de diferències entre dues o més parts, es resol comptant com a pèrdues el que l'altra part comptabilitza com a guanys i viceversa.

¹⁹ "Cartel de productores": Acord formal entre productors, amb l'objectiu de reduir o eliminar la competència del mateix sector o mercat.

²⁰ "Minimax": Concepte utilitzat en la teoria de jocs, contempla la resolució d'un conflicte partint de la base que en el conflicte t'ho tornen preveure decisions i que el resultat final serà de totes les decisions. A l'hora de prendre decisions, s'actua pensant en el millor per a tu, suposant que el contrincant escollirà el pitjor per a tu.

4.2.5 Les reformes mineres de la dècada dels 90

Les actuals bases constitucionals en què es fonamenta l'explotació minera d'Amèrica Llatina ve de les reformes mineres de la dècada dels 90, les quals parteixen del model liberal impulsat en els debats dels 80 i 90 (crisis financeres, eliminació de barreres, potenciació de la inversió estrangera directa,...). En aquest sentit, la majoria dels països d'Amèrica Llatina va introduir canvis substancials en les legislacions mineres per promoure la inversió estrangera directa. Els canvis introduïts segueixen 4 patrons diferents (Sánchez Albavera, F., (2004) p: 56.):

- a) Països com Argentina, que sempre havien mantingut polítiques obertes a la inversió privada però que en milloren les condicions.
- b) Països com Brasil, Bolívia, Mèxic o Perú, que tendeixen a la privatització total de la mineria superant les barreres d'entrada.
- c) Països com Cuba, Colòmbia i Xile, que promouen una inversió privada tot i mantenir un important protagonisme estatal.
- d) Països com Veneçuela, que no promouen significativament la inversió privada.

Actualment, de totes les legislacions mineres a Amèrica Llatina, es poden extreure certs patrons equivalents, dels quals cal ressaltar els següents trets característics que es repeteixen en totes (Sánchez-Albavera, F. (2004) pp: 56-61 i Sánchez-Albavera, F. y Lardé, J. (2006) pp: 22-31):

Domini de l'Estat i Interès públic de la mineria:

- L'Estat té el domini absolut, inalienable i imprescriptible sobre les mines (Cap legislació exclou l'Estat d'una eventual explotació dels recursos miners).
- El desenvolupament de la mineria es considera d'interès públic, d'utilitat pública o d'interès social.
- Qualsevol persona, nacional o estrangera, pot accedir a l'exploració i/o explotació dels recursos a través d'un dret o títol miner.

Règim de concessions:

- En els procediments per l'obtenció de concessions, es busca sempre garantir l'estabilitat jurídica dels títols atorgats, afavorint així les garanties dels inversionistes.
- No existeixen normes que afavoreixin l'arbitratge o la possibilitat de remetre els assumptes relacionats amb les concessions mineres a tribunals del país d'origen de la inversió internacional.
- Es tendeix a reduir al mínim la discrecionalitat de l'Estat.

Protecció del Medi Ambient:

- Tot i que les legislacions mineres obliguen a garantir la protecció del medi ambient, successius incidents han qüestionat les explotacions, a més de ser desencadenants de conflictes amb les comunitats.
- Una de les debilitats de les polítiques públiques ha estat com fer front a la gestió dels passius ambientals de les explotacions mineres.

Règim fiscal:

El règim fiscal de l'activitat minera és el mateix que s'aplica a totes les activitats econòmiques, no obstant això la mineria és objecte de taxes específiques (vinculades a canons, regalies, impostos superficials, drets per autoritzacions,...).

Incentius a la inversió:

Argentina i Perú ²¹ inclouen a les legislacions mineres una secció especial sobre incentius a la inversió. Aquests dos països, juntament amb Xile ²², són els que brinden millors condicions per atraure la inversió estrangera.

En general la tendència de la regió és que no existeixin beneficis diferenciadors, ja que, al cap i a la fi, és el mercat qui decideix la millor assignació de recursos.

²¹ Perú promou la inversió en mineria a través de la Ley de Promoción de la Inversión Privada en Minería (D.L. 708)

²² Xile promou la inversió en mineria a través del Estatuto de la Inversión Extranjera (D.L. 400)

²³ Els punts exposats a continuació són un resum de les consideracions i observacions de F. Sánchez Albavera a les pàgines 10 i 11 de (Sánchez-Albavera, F. (2005))

4.3 El paradigma actual de la mineria a Amèrica Llatina

Les reformes legislatives en el camp miner impulsades a la dècada dels 90 han desplaçat el protagonisme de l'Estat en l'exploració dels recursos estratègics. Això implica l'entrada en escena de nous actors i de noves formes de distribució de la riquesa del patrimoni natural i de les responsabilitats de la seva gestió.

Salvant matisos específics derivats tant de les especificitats de l'explotació de cada mineral i com de la zona d'extracció, es confirmen una sèrie de consideracions prèvies que ens permeten entendre l'entramat de l'actual paradigma miner a Amèrica Llatina (Sánchez-Albavera, F. (2005) pp: 10-11 ²³):

- Per alguns països la competitivitat mundial es basa exclusivament o en bona part en la riquesa del patrimoni natural.
- La sobirania dels recursos naturals és una ficció, ja que les cadenes de processament i distribució dels recursos estan en mans d'empreses transnacionals.
- En l'economia global el que importa són les relacions entre empreses, deixant en segon terme les relacions entre Estats. Aquest punt posa en evidència que hi ha temes que es resolten només en el mercat i que no són gestionats mitjançant tractats multilaterals.
- Ni la intervenció pública ni la cooperació internacional influeixen en la distribució dels beneficis del comerç internacional dels recursos naturals, aquests responen a la lògica del mercat, i per tant depenen del posicionament de cada país en la competitivitat mundial.
- A les empreses transnacionals els interessa reduir el risc retorn de les seves inversions mundials, fet que no té per què coincidir amb els interessos estatals.

Aquestes consideracions assumeixen que el patrimoni natural mundial està a disposició dels inversionistes i que per tant són aquests qui defineixen l'oportunitat i racionalitat de les explotacions, fet que genera cada vegada més rebuig des de la societat civil.

Des d'aquesta òptica, el valor del patrimoni natural està determinat per la volatilitat del mercat, sense considerar el valor intrínsec i permanent d'aquest.

En aquest sentit, la riquesa natural és incorporada a les estratègies empresarials com un actiu disponible a nivell mundial.

Un país és més competitiu a mesura que cedeix incentius fiscals i fa menys ús de la seva sobirania nacional.

!

És a dir, els països competeixen en el mercat de capitals, i, al ser els inversionistes qui decideixen el destí del capital, les polítiques públiques es converteixen en objecte d'interpel·lació per atraure el capital.

Per garantir els interessos de les inversions, s'ha tendit a uniformar la relació jurídica entre empreses i Estats. En aquesta relació, els interessos dels inversionistes estan coberts per acords de garanties a la inversió i per la disponibilitat d'instàncies d'arbitratge i apel·lació supranacionals.

Arribats a aquest punt, és interessant fer una pausa i entrar en més detall a:

- Les instàncies supranacionals que garanteixen la protecció de les inversions.
- Els termes actuals i concrets que defineixen la competitivitat d'un país en el mercat mundial dels recursos naturals.

4.4 Els mecanismes de les instàncies supranacionals que garanteixen la protecció de les inversions

Si acabem de veure com els països competeixen en el mercat del capital, no ens ha d'estranyar que bona part de les "regles del joc" estiguin recolzades pel Dret del Comerç Global.

Dels mecanismes de les instàncies supranacionals que garanteixen la protecció de les inversions, i per tant de les asimetries normatives que el Dret del Comerç Global presenta en les relacions internacionals, és interessant ressaltar l'existència de:

- Tribunals arbitralis internacionals
- El sistema de solució de diferències (SSD)
- Els sistemes arbitralis en els Acords Comercials i d'Inversions Bilaterals i Regionals
- L'arranjament de diferències relatives a les inversions (CIADI)

Una breu aproximació a aquests mecanismes i conceptes l'obtenim d'Hernández-Zubizarreta, J. (2009, pàgs: 222-244), referència a partir de la qual s'exposen els 4 subapartats següents.

4.4.1 Sobre l'existència de tribunals arbitralis internacionals

(Hernández-Zubizarreta, J. (2009) pp.222-223)

(...) Una de les fortaleses més destacables del Dret del Comerç Global resideix en l'existència de tribunals arbitralis internacionals i en l'efectivitat dels seus laudos. La forta asimetria existent entre les garanties i efectivitat jurídica del Dret Internacional dels Drets Humans i Dret Internacional del Treball enfront del Sistema de Solució de Diferències (SSD) de l'OMC o els sistemes d'arbitratge previstos en els Tractats Regionals o Bilaterals de Comerç i Inversions, situa les empreses transnacionals en plans jeràrquicament superiors als drets de les majories socials. D'altra banda, els laudos arbitralis resultants tenen plena eficàcia, ja que la seva inobservança podria implicar conseqüències econòmiques molt més dures per el compliment del laudo. Així, les sancions de l'OMC solen acompanyar modificacions legislatives, sancions comercials del país denunciant o d'un tercer, o multes. En els laudos derivats d'arbitratges, per exemple els de el Centre Internacional per a l'Arranjament de Controvèrsies Relacionades amb les Inversions (CIADI), adscrit al Banc Mundial, l'incompliment dels seus laudos és impensable

pels efectes de bloqueig econòmic internacional que pot generar, per aquest motiu la seva adscripció al Banc Mundial no sigui una mera anècdota.

Les empreses transnacionals són beneficiàries directes d'aquests mecanismes arbitralis de resolució de conflictes, mentre la tutela dels drets laborals dels seus treballadors i treballadores queda reexpedida als ordenaments interns que -en la majoria dels països empobrits- han sofert profundes modificacions neoliberals, a l'igual que els seus desestructurats poders judicials (AA.VV., Carrillo, 2001a, pàgs. 255-279). La protecció del Dret Internacional del Treball per mitjà de la OIT queda molt allunyada de la fortalesa dels sistemes arbitralis de comerç. (...)

4.4.2 El Sistema de Solució de Diferències (SSD)

(Hernández-Zubizarreta, J. (2009) pp.223)

(...) L'OMC estableix un SSD que la dota d'unes senyals d'identitat molt acusades en l'àmbit internacional. És un dels sistemes jurisdiccionals més perfeccionats, però és molt asimètric.

(...) Els Estats perifèrics es veuen sotmesos a molta pressió política i a concloure en negociacions abans d'acudir als panells. (...)

4.4.3 Els sistemes arbitral en els Acords Comercials i d'Inversions Bilaterals i Regionals.

Novament, utilitzarem una cita de Juan Hernández-Zubizarreta per determinar la posició preferent de les empreses transnacionals en front a la posició dels Estats:

(Hernández - Zubizarreta, J. (2009) pp.223-224)

(...) La visió jurídic-formal es sustenta en la necessitat de dotar de plena seguretat jurídica les inversions realitzades per les empreses transnacionals enfront de la sobirania dels Estats receptors (Cremades i Cairns, 2004). Les institucions i poders judicials dels països en desenvolupament no presenten les garanties necessàries d'independència, estabilitat i funcionament adequat, per aquest motiu una de les innovacions més importants que aporten els Acords Internacionals sobre Inversions sigui la designació de tribunals arbitral per a la resolució dels conflictes. Els inversors no accepten els tribunals nacionals de l'Estat receptor i defensen la jurisdicció dels tribunals d'origen, l'arbitratge es presenta com l'opció més justa (García Rodríguez, 2005, pàg. 249).

(...) es considera que els tractats bilaterals pretenen, al costat de les regles de l'OMC, el FMI, el Banc Mundial i els tractats regionals, establir una lògica neoliberal afavoridora de les empreses transnacionals. La tupida xarxa de convenis i tractats internacionals, regionals i bilaterals econòmic-financers ha subordinat i desplaçat al Dret Internacional dels Drets Humans, al Dret Internacional del Treball i a les legislacions nacionals dels països perifèrics (Teitelbaum, 2004a, pàg. 5).(...)

4.4.4 L'arranjament de Diferències relatives a les Inversions (CIADI)

(Hernández-Zubizarreta, J. (2009) pp.234-235)

Des d'una perspectiva més tècnica, l'arbitratge, al costat de la negociació entre les parts, i la jurisdicció nacional de l'Estat receptor són els mitjans de solució de controvèrsies en inversions. L'arbitratge és la solució generalitzada a partir dels anys vuitanta. Solució establerta tant en els contractes com en els tractats bilaterals. Enfront dels jutges nacionals, dels àrbitres, es valora especialment la seva condició d'experts en la matèria (García Rodríguez,

2005, pàg. 253). Els arbitratges poden ser ad hoc o institucionals. Hi ha major llibertat per incidir en el primer, però major seguretat jurídica en el procediment respecte al segon dels sistemes.

Des de la perspectiva dels tractats bilaterals, la institució més important és l'Arranjament de Diferències relatives a Inversions (CIADI) i les regles d'Arbitratge de la Comissió de Nacions Unides per al Dret Mercantil (CNUDMI). No obstant això, existeixen altres institucions com la American Arbitration Association, la Càmera d'Arbitratge d'Estocolm, la Cambra de Comerç Internacional i la Cort Permanent d'Arbitratge de l'Haia (Vives Chillida, 1998). Les seves característiques fonamentals resideixen en la facultat de la qual disposen les empreses transnacionals per demandar directament davant el tribunal arbitral, normalment el CIADI, l'Estat receptor. En la desvinculació de l'inversor respecte a l'exercici o no de la protecció diplomàtica per part de l'Estat d'origen, l'inversor no ha d'esgotar els mecanismes jurídics interns: pot triar els tribunals nacionals de l'Estat receptor o els tribunals arbitral, sent una elecció excloent. Cap interpretació, fins i tot la fundada en la resolució del CIADI (assumpte *Maffezini C. Espanya* 2000) (García Rodríguez, pp. 335-364) sobre -per exemple - sostreure's l'inversor, per mitjà de la clàusula de nació més afavorida, de l'obligació de sotmetre's en primer lloc als tribunals nacionals, obligació regulada en alguns tractats bilaterals. Fins i tot el Mecanisme Complementari aprovat el 1978 permet que el CIADI pugui intervenir quan només una de les parts es trobi protegida per les normes de l'arbitratge. A totes aquestes prerrogatives hem d'afegir que els laudos arbitral, en relació amb la seva eficàcia jurídica, es veuen reforçats pel Conveni del CIADI. Tenen força executiva al territori dels Estats (Granato, 2005, pp. 37-55). En qualsevol cas les seves regles no responen a procediments judicials, s'enquaden dins dels acords privats, acceptables entre particulars però deslegitimats davant conflictes entre Estats, més garants de l'interès general, i persones privades. En aquest cas, la privatització del Dret afecta directament a les majories socials.

A Amèrica Llatina la doctrina Calvo o Dago ha mantingut durant un temps la primacia de la sobirania nacional. Les intervencions militars europees van generar la defensa dels interessos nacionals enfront dels inversors estrangers, que havien de rebre el mateix tracte que l'inversor nacional, sent els òrgans jurisdiccionals nacionals els que havien de dirimir les controvèrsies (Granato, 2005, pàg. 37).

4.5 Els termes de la competitivitat dels països rics en recursos naturals en el mercat internacional

Paral·lelament a la competició de les principals potències mundials per fer-se amb el control de les reserves dels recursos naturals, trobem la peculiar competició dels països rics en recursos naturals per atraure la inversió estrangera.

Creuant les dades disponibles de cada país, l'Institut Fraser ²⁴ elabora anualment un informe (Informe Fraser) basat en enquestes exhaustives, on publica l'Índex de Potencial Politic de cada país per atraure la IED, segons diferents factors que consideren rellevants per al sector miner.

No en va s'ha mencionat aquí l'Informe Fraser, aquest informe es considera de referència sobre la percepció dels atractius sociopolitics d'un país per atraure la inversió estrangera per explotar-ne la mineria. Inclou temes transversals com la incertesa associada als tràmits administratius, l'existència de regulació ambiental, taxes, l'existència d'àrees protegides o comunitats indígenes, les estadístiques geològiques, estat de les infraestructures, existència d'acords socioeconòmics, l'estabilitat política i la seguretat. A la darrera edició, la del 2010-2011, s'han inclòs processos de transparència, corrupció, eficiència administrativa i barreres aranzelàries.

El resultat de l'enquesta 2010-2011 situa Xile, Mèxic, Perú i Brasil entre els 13 països que ofereixen les condicions jurídiques més favorables per atraure la IED (Veure taula 6).

²⁴ És una organització federal no lucrativa que es finança amb les seves publicacions i contribucions voluntàries. Realitza investigacions de sectors on hi ha involucrades empreses canadenques, el més rellevant és l'Informe anual de companyies mineres, amb l'objectiu d'analitzar les realitats geològiques i regulatòries sobre l'explotació de recursos naturals. Font: <http://www.fraserinstitute.org>

Taula 6: Els 20 països que ofereixen les condicions més favorables per atraure la IED en matèria de mineria al 2010-11. Font: Mc Mahon, F i Cervantes, M. (2011) Survey of mining companies 2010-2011. Fraser Institute. McCahon K. Vancouver, p.98.

Posició dels països en funció de la jurisdicció més favorable						
Posició	País	Puntuació		Posició	País	Puntuació
1	Quebec	116		11	Perú	24
2	Xile	61		12	Manitoba	23
3	Nevada	55		13	Brasil	20
4	Ontario	52		14	Alaska	20
5	Yukon	39		15	Botswana	22
6	Austràlia Occidental	39		16	Austràlia del Sud	21
7	Saskatchewan	32		17	Finlàndia	15
8	Alberta	29		18	N. Brunswick	12
9	Nfld. & Labrador	26		19	Burkina Faso	13
10	Mèxic	31		20	Arizona	12

Taula 7: Puntuació de 4 dels 18 factors que valoren el potencial polític i miner d'un país. Font: Mc Mahon, F i Cervantes, M. (2011) Survey of mining companies 2010-2011. Fraser Institute. Kristine McCahon Vancouver 2011:61-97.

Potencial miner assumint la legislació vigent i les restriccions de la terra					
País	1	2	3	4	5
Argentina	14%	47%	35%	2%	2%
Bolivia	8%	25%	33%	25%	8%
Brasil	33%	55%	11%	2%	0%
Xile	55%	44%	2%	0%	0%
Colòmbia	41%	46%	5%	5%	3%
Equador	6%	19%	23%	39%	13%
Guatemala	7%	36%	29%	21%	7%
Hondures	0%	30%	30%	20%	20%
Mèxic	45%	37%	16%	1%	0%
Panamà	13%	53%	27%	7%	0%
Peru	36%	45%	14%	3%	2%
Veneçuela	0%	21%	17%	21%	42%
Incertesa de l'administració, interpretació i aplicació de les regulacions existents					
País	1	2	3	4	5
Argentina	11%	35%	37%	13%	4%
Bolivia	3%	9%	18%	29%	41%
Brasil	29%	50%	19%	3%	0%
Xile	61%	35%	4%	0%	0%
Colòmbia	44%	35%	16%	2%	4%
Equador	9%	5%	14%	41%	32%
Guatemala	5%	5%	30%	50%	10%
Hondures	7%	13%	20%	20%	40%
Mèxic	48%	26%	20%	6%	0%
Panamà	19%	38%	33%	10%	0%
Peru	36%	48%	10%	4%	2%
Veneçuela	0%	0%	3%	11%	86%

Legislació ambiental				
1	2	3	4	5
11%	26%	42%	17%	4%
7%	30%	20%	30%	13%
15%	55%	27%	3%	0%
37%	55%	9%	0%	0%
20%	51%	18%	9%	2%
7%	12%	24%	32%	24%
0%	16%	11%	63%	11%
0%	13%	13%	53%	20%
25%	58%	14%	2%	1%
5%	48%	29%	19%	0%
15%	64%	18%	3%	1%
3%	13%	13%	33%	37%
Barreres comercials, aranzels				
1	2	3	4	5
2%	37%	41%	15%	5%
0%	8%	29%	21%	42%
6%	43%	43%	8%	0%
34%	55%	10%	0%	0%
18%	53%	24%	6%	0%
7%	7%	33%	30%	22%
0%	50%	20%	20%	10%
0%	56%	22%	11%	11%
29%	55%	15%	1%	0%
13%	40%	47%	0%	0%
20%	51%	25%	5%	0%
0%	5%	0%	36%	59%

I: Encoratja la IED; 5: Rebuteja la IED

De les taules 7 i 8, cal considerar:

- Xile, Mèxic, Brasil, Colòmbia i Perú són els països que ofereixen les condicions més favorables per atraure la IED en matèria de mineria.
- Mèxic ofereix condicions molt favorables a l'atracció de la IED, no obstant això, a diferència de Xile, Perú, Colòmbia i Brasil, el percentatge que la IED representa en el sector de la mineria respecte el sector de productes manufacturats és residual (Ruiz-Caro, A., 2005:45).
- En contraposició, Veneçuela i Bolívia presenten els marcs jurídics més sobirans, és a dir, que menys atrauen la IED.

La transcendència d'aquest informe és francament rellevant, no només s'utilitza com a referent en els consells administratius de les empreses mineres, sinó que també és contemplat en organismes oficials, com és el cas de la Comisión Económica para América Latina de Naciones Unidas, on surt citat diverses vegades als documents accessibles des de la seva pàgina web (www.cepal.org), o el cas de la Sociedad Nacional de Minería, Petróleo y Energía de Perú que, com a exemple, a continuació se'n mostra una cita:

Font: www.snmpe.org.pe

(...) si bien podemos destacar que el índice de percepción del potencial minero puro, definido por la apreciación de los inversionistas sobre la riqueza geológica de determinado territorio, ubica al Perú en primer lugar entre 64 países (encuesta 2005-2006²⁵), cuando a este indicador se le incluye las restricciones al acceso o uso de los terrenos superficiales y/o subterráneos y las regulaciones en general, como las tributarias, sociales y ambientales, nuestro país se re-ubica más cerca al otro extremo de la tabla en la posición 43.

El Perú llega así a una posición por debajo de la media, es decir, es considerado como uno de los países menos atractivos, luego que se ubicara en el puesto 6 en la encuesta de los años 2002-2003. Este descenso en la percepción del inversionista es un tema que amerita reflexionar. (...)

Acabem de veure com els països rics en recursos naturals, pressionats per factors exògens, perden sobirania sobre la gestió del propi patrimoni natural, anem a veure doncs com es gestionen els recursos naturals en l'àmbit de les negociacions internacionals.

4.6 La gestió dels recursos naturals a Amèrica Llatina en el context de les negociacions internacionals

Quan parlem de les negociacions per accedir als recursos naturals en el mercat internacional, ens hem de centrar en els TLC, ja que aquests són els instruments que estan tendint a articular la gestió dels recursos entre els països que en són productors i els que en són consumidors.

Quines conseqüències pot desencadenar aquesta gestió dels recursos naturals des de les negociacions internacionals? Quines evidències tenim per analitzar aquesta situació? I, quines conseqüències pot desencadenar? Anem pas a pas.

4.6.1 Sobre els Tractats de Lliure Comerç

El fet que els recursos naturals ingressin al mercat internacional amb aranzels molt baixos indica que aquests no són objecte de debat en la signatura de TLC, no obstant això aquests tenen una importància fonamental en la gestió i el desenvolupament sostenible dels recursos naturals. La seva importància és deguda a què un dels pilars tant de la constitució de l'ALCA (Àrea de Lliure Comerç de les Amèriques) com dels TLC consisteix en la desregulació dels sectors energètics, i, en general, dels recursos naturals (Ruiz-Caro, A., 2005:7).

Els TLC no són només acords de liberalització comercial, d'aquests acords es desprèn un nou paper de l'Estat en l'economia (nous marcs legals, protecció de la IED i propietat intel·lectual...), per aquest motiu, no es poden reduir ni quantificar els impactes que de les seves signatures es desprenen. Tot i que l'anàlisi en termes geopolítics ha estat una feina menys intensa, l'impacte polític dels TLC és evident:

Els TLC dificulten els processos d'integració regional i obstaculitzen les aliances polítiques entre països en fóruns internacionals. Els països que no tinguin subscrits TLC registraran probablement pèrdues, i els països que ja els han signat, degut a noves desregulacions i supressions aranzelàries, perdran competitivitat a mesura que altres països signin nous TLC (Ruiz-Caro, A., 2005:32).

Els TLC consoliden les polítiques econòmiques d'obertura i desregulació instrumentades durant els 90.

²⁵ Referent-se a l'Informe Fraser 2005-2006.

Les reformes polítiques dels anys 90, si bé van produir certs equilibris macroeconòmics i una relativa modernització d'alguns sectors, també van generar (Ruiz-Caro, A., 2005:33):

- Una concentració del poder econòmic.
- Major desigualtat en la distribució dels ingressos.
- Exclusió social.
- Limitacions econòmiques en les polítiques estatals.
- Debilitament democràtic de la regió.

Fins ara, els TLC subscrits han despertat les mateixes discrepàncies que els processos negociadors l'ALCA. No obstant això, els impactes en termes geopolítics s'agregen en la signatura de TLC (bilaterals o multilaterals), ja que s'ocasiona una reversió de les expectatives més legítimes dels països més dèbils, portant-los a acceptar normes no consensuades a nivell multilateral (Ruiz-Caro, A., 2005:34).

4.6.2 Els impactes dels Tractats de Lliure Comerç en els Recursos Naturals

Si bé és cert que durant els processos de subscripció a l'ALCA o a TLC, no existeix un grup destinat exclusivament al tracte sobre els recursos naturals, és un tema estretament lligat a les clàusules de:

- El tracte nacional a la inversió estrangera.
- L'eliminació dels requisits d'exercici als inversionistes.
- La major obertura a la participació del capital estranger.
- Els procediments institucionals per a la solució de controvèrsies, temes consignats en els capítols sobre el tractament a les inversions estrangeres.

(...) Altres àmbits de la negociació de TLC que tenen un impacte determinant en la gestió dels recursos naturals són els vinculats a la biodiversitat, en els capítols de propietat intel·lectual i medi ambient i, en menor mesura, la liberalització en el sector serveis. (...) (Ruiz-Caro, A., 2005:78 i 37).

Per al cas de la mineria, es prenen en compte de manera més específica els procediments relacionats amb la inversió estrangera directa que, repetim, juntament amb la propietat intel·lectual i la biodiversitat, són els aspectes clau que incideixen decisivament en l'impacte que els TLCs podrien tenir sobre l'explotació dels recursos naturals.

!

Passem doncs a analitzar els impactes de la IED sobre la mineria.

4.6.3 Els impactes de la IED sobre la mineria a Amèrica Llatina

Les reformes institucionals impulsades sobretot en la dècada dels 90, estan sent qüestionades fortament, fins i tot des de les posicions des d'on es van impulsar. Les conseqüències socioambientals derivades de la sobreexplotació intensiva del subsol i la desigual distribució dels beneficis econòmics són els eixos centrals d'aquest qüestionament (Ruiz-Caro, A., 2005:21).

La legislació sobre inversió estrangera directa té una incidència clau en la gestió sobre els recursos naturals, tendint a la liberalització i desregulació del sector, fortament influenciat pel Banc Mundial (BM) a través de l'informe "Dels recursos naturals a l'economia del coneixement" publicat al 2002, on s'impulsa clarament a recórrer a l'explotació intensiva del subsol a través de la IED per assentar les bases del desenvolupament econòmic de la regió (Ruiz-Caro, A., 2005:21).

El resultat ha estat un augment de la pressió sobre l'explotació dels recursos naturals (mineria, energia, pesca, agricultura i boscos), incidint molt negativament sobre la biodiversitat i sostenibilitat de la regió (Ruiz-Caro, A., 2005:21).

Cada vegada més, des d'alguns sectors de la societat, es critica que a Amèrica Llatina i el Carib no existeixin mecanismes que garanteixin l'explotació racional dels recursos naturals. Per contra, la plena llibertat assignada als capitals i el fet d'haver transferit certes funcions indelegables de l'Estat al mercat han determinat un ús intensiu dels recursos naturals, sense les compensacions econòmiques adequades (Ruiz-Caro, A., 2005:22).

Els països receptors de la IED associada a l'explotació dels recursos naturals buscaven un encadenament productiu que permetés garantir una distribució dels beneficis de manera local i nacional, no obstant això, nombroses investigacions apunten que les indústries extractives generen poc valor agregat, deixant un elevat impacte ambiental i deixant una poca i escassa

participació a l'Estat en els beneficis obtinguts. A més l'impacte ambiental ni ha estat valoritzat econòmicament ni s'ha tingut en compte en l'externalització dels costos de l'activitat d'extracció, les comunitats afectades per la proximitat de les zones d'extracció han tingut poca influència en les decisions sobre les inversions i, per últim, els preus sobre els recursos naturals es dictaminen en el mercat internacional (Ruiz-Caro, A., 2005:23).

En resum, la IED vinculada a l'explotació dels Recursos Naturals instaura 4 bases sense precedents (Ruiz-Caro, A., 2005:40):

- 1- Tracte nacional de la IED.
- 2- Prohibició dels requisits d'execució a inversionistes estrangers.
- 3- Reducció i/o eliminació dels límits de producció.
- 4- Mecanismes de solució de disputes on l'inversionista pot denunciar al país receptor de la IED, però no al revés.

4.7 Conclusiones parciais: La mineria avui a Amèrica Llatina

Les bases de l'actual paradigma miner de la regió s'inicien a l'època de la colonització, des dels seus orígens es detecten impactes ambientals, socials, polítics i econòmics associats a la mineria (agreujament de problemes de salut, desinterès pels reclams de les poblacions afectades, distribució no equitativa dels beneficis econòmics de l'explotació, ...).

La demanda minera de la regió ha estat sempre de caràcter exogen i es deu als interessos de les principals potències mundials (abans colònies, ara el capital internacional).

La composició de la demanda de minerals és fluctuant, la mineria a la regió es va iniciar per l'obtenció de minerals preciosos, més endavant van ser els minerals utilitzats a la indústria, i actualment són les necessitats de les noves tecnologies les que determinen bona part de la demanda de minerals.

A partir del decenni dels 60 (Img. 1) existeix una demanda creixent de minerals, la qual intensifica tots els impactes negatius associats a les indústries extractives.

La mineria d'Amèrica Llatina s'ha hagut d'adaptar a aquestes condicions fluctuants i del mercat. A partir de la dècada dels 90, profundes reformes d'esperit neoliberal, han promogut que la gestió dels recursos naturals d'Amèrica Llatina estigui en mans del capital internacional.

El patrimoni natural d'un país de la regió ha estat utilitzat per atraure la IED.

Els mecanismes jurídics per protegir la IED són profundament asimètrics respecte als mecanismes jurídics per defensar els drets de les majories socials. En aquest sentit, les empreses transnacionals gaudeixen de certa impunitat respecte als danys ambientals, socials, polítics i econòmics que generen quan operen a Amèrica Llatina.

Aquest paradigma miner, contrastat amb les demandes provinents de la UE, ens fa parlar de dues paradoxes: Per un costat, tenim una Amèrica Llatina rica en recursos naturals, però que l'explotació d'aquesta riquesa no ha revertit en una millora de la qualitat de vida.

Per l'altre, tenim una Europa amb escassos recursos naturals, que gaudeix d'uns estàndards de benestar assolits gràcies al consum de la riquesa minera d'altres zones del planeta.

Degut al valor estratègic i econòmic dels recursos naturals, els països que han centrat de manera més pronunciada la seva productivitat econòmica en el sector miner, a través del capital internacional, són Xile, Perú i Brasil.

A partir de les reformes econòmiques impulsades des de la crisi del deute extern, s'ha desplaçat l'Estat del seu paper protagonista en la gestió dels recursos naturals, els processos liberalitzadors han ubicat a les empreses transnacionals en el seu lloc, no obstant això, cal remarcar que encara avui dia moltes empreses nacionals són les que lideren la gestió dels recursos naturals: PEMEX a Mèxic, Codelco a Xile en són els casos més emblemàtics.

Els mecanismes que deriven el patrimoni natural d'Amèrica Llatina cap a altres indrets del món es sustenten en unes regles de joc absolutament asimètriques, on fàcilment els països de la regió, conduïts per la pressió política i econòmica del capital privat internacional, optaran per disminuir la seva sobirania nacional per donar entrada a grans empreses transnacionals.

La demanda de recursos en el mercat mundial és fluctuant, i per tant l'explotació dels recursos naturals no respon al valor intrínsec i permanent de la riquesa natural d'Amèrica Llatina, la qual es deteriora a mesura que avança aquest paradigma liberal d'extracció intensiva.

Els Tractats de Lliure Comerç s'entenen com instruments geopolítics i econòmics, els quals consoliden, en tractats internacionals, les polítiques econòmiques liberals impulsades a partir dels 80 i més fortament als 90. Si bé l'impacte dels TLC sobre els Recursos Naturals es difícilment quantificable, es detecta una relació molt directa entre la IED i una sobreexplotació sobtada de la riquesa mineral a partir del decenni del 2000.

Tot i que els TLC s'hagin d'interpretar com la culminació d'uns processos de negociació llargs, l'impacte de la IED que es canalitza a través d'aquests agafa velocitats vertiginoses en tant que accelera l'explotació del subsòl.

Tant Estats com empreses haurien de cedir a les pressions de la societat civil, ja que aquest paradigma liberal d'explotació intensiva del subsòl està posant en una situació crítica la sostenibilitat ambiental i social del planeta.

5.1 Concretant la dependència de la UE sobre els minerals d'Amèrica Llatina

Les principals reserves de minerals que es troben a Amèrica Llatina i de les quals la Unió Europea depèn de forma exclusiva o fortament són:

- **Reserves de Niobi de Brasil:** En depèn gairebé del 100%.
- **Reserves de Liti:** Depèn en un 42% de les de Xile i en una quarta part de les d'Austràlia. Les dades fluctuen d'un any a l'altre, variant els percentatges entre aquests dos destins i alguna importació de Xina.
- **Reserves de Coure:** Depèn del 35% de les reserves de Xile i en una petita mesura de les dels EUA. Perú o Indonèsia, depenent de la competitivitat anual d'aquests països per accedir a les seves reserves. La meitat del coure que consumeix la Unió Europea es troba en ella mateixa.
- **Reserves de plata:** Depèn de la meitat de la producció exterior, la majoria l'obté de Perú i de Mèxic, depenent una vegada més de les fluctuacions anuals segons la competitivitat de cada país productor en el sector.
- **Reserves de molibdè:** En depèn al 100% de l'exterior, la procedència varia any rere any, i en certs períodes en depèn en un 16% del procedent de Xile.

La resta de minerals crítics per la UE, aquesta els aconsegueix mitjançant l'accés a les reserves existents a Àfrica, Xina, Rússia o EUA, per tant els descartarem aquí com a objecte d'estudi. Per tant, tres són els destins que ens interessa analitzar amb més profunditat:

- **Brasil**²⁶: Conté el 95% de les reserves mundials de Niobi, i Europa n'és dependent al 100%, a més, la concentració tant elevada del mineral a Brasil, ubica a aquest país en l'epicentre de les tensions internacionals per fer-se amb les reserves de Niobi.
- **Xile**²⁷: Conté el 53,7% de les reserves mundials de Liti i el 34% de les de Coure, d'entre les més representatives.

- **Perú**²⁸: La característica polimetàlica del seu subsòl el converteix en el país amb més potencial miner de la regió, seguit de Xile, Brasil i Mèxic (Sánchez-Albavera, F. y Lardé, J. (2006) p: 76).

Perú, Mèxic, Brasil, Xile i Argentina, en aquest ordre, constitueixen, al 2006, 5 dels 10 blancs geopolítics preferits per l'explotació minera mundial (Sánchez-Albavera, F. y Lardé, J. (2006) p: 76).

5.2 Antecedents de la mineria a Perú, Xile i Brasil: La influència de la IED

Considerant que tot i que la mineria existeix en aquests països des de l'època de la colonització, no és fins als darrers anys que s'hi intensifica l'activitat.

Al primer apartat de contextualització del sector de la mineria, a la imatge 1: Volum del comerç mundial de mercaderies, per grans grups de productes 1950-2009, hem vist com a partir dels anys 1980, el consum de productes pren una tendència a l'alça de manera constant.

A la Imatge 6: Evolució de la IED a Amèrica Llatina i el Carib, de l'apartat 4.2.4 *Els recursos naturals com a valor econòmic* ja hem vist com, a partir del decenni del 1980, s'incrementa exponencialment la IED a Amèrica Llatina.

Després de tot el que s'ha exposat al llarg dels punts 2, 3 i 4, és interessant contrastar si hi ha evidències d'una relació entre la promoció de la IED i un increment sobtat de l'explotació del subsòl.

Atès l'interès de la UE en les reserves ja esmentades, dels minerals crítics o potencialment crítics per a l'economia de la UE, per fer aquest contrast, ens centrarem en Perú, Brasil i Xile com a estudis de cas:

²⁶ Dades extretes de la Taula 6.2 World production of mineral raw materials by mineral raw materials i Taula 6.5 Production of mineral raw materials of individual countries by minerals de L. Weber, G. Zsok, C. Reichl, M. Schatz (2010).

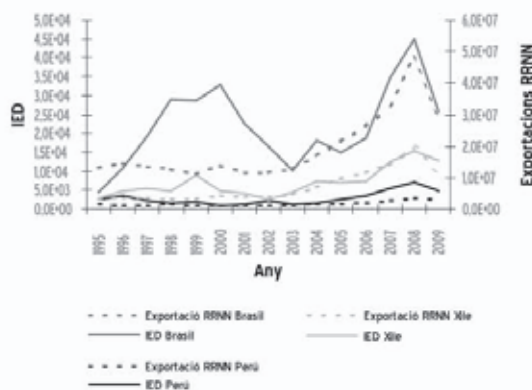
²⁷ Ídem anterior (26).

²⁸ Ídem anterior (26 i 27).

²⁹ TLC UE-Xile: http://ec.europa.eu/trade/creating_opportunities/bilateral_relations/countries/chile/

³⁰ TLC EUA-Xile: <http://www.ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/chile-fta>

Imag 9: IED i Exportacions de recursos naturals de Perú, Brasil i Xile (1995-2009). Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la UNCTAD extretes de www.unctadstat.unctad.org

En aquesta gràfica, el que podem veure és com, a partir del 2002, la IED mostra una evolució paral·lela a l'exportació dels recursos miners dels tres països analitzats.

Per al cas de Xile, podem confirmar que coincideix amb el període en el qual entren en vigor els Tractats de Lliure Comerç, a partir del novembre del 2002²⁹, i amb els EUA, el qual es va signar al juny del 2003 però va entrar en vigor al gener del 2004³⁰, per tant, en aquest cas, podem afirmar que la firma dels Tractats de Lliure Comerç té una gran incidència en la sobreexplotació del subsòl desencadenat per la promoció de la IED.

Per al cas de Perú, la sobreexplotació del subsòl s'inicia a partir del 2006. Si bé és cert que aquesta no és tant pronunciada com la de Xile, coincideix també l'inici de la sobreexplotació amb la data del TLC de Perú amb EUA³¹, a les quals al cap d'un parell d'anys s'hi ha de sumar la influència del TLC Perú-Xina³², on l'explotació de productes de mineria hi juga un paper central, un 63% dels productes comercialitzats exportats de Perú a Xina al 2007.

Part de la influència que la IED exerceix sobre la mineria a Perú a partir del 2006 ve de Xina.

Per al cas de Brasil, les privatitzacions capitalitzen la IED fins al 1998, la baixada de IED del 2000 és deguda a la devaluació del Real, els anys posteriors disminueix la IED per privatitzacions (CEPAL 2005), i a partir del 2003, la gràfica mostrada aquí, indica la clara influència de la IED en la intensificació de la mineria.

Concloem, doncs, que efectivament la subscripció de TLC entre països rics en recursos naturals i països consumidors d'aquests estimula substancialment la sobreexplotació del patrimoni natural.

L'indicador que tenim per avaluar la incidència dels TLC en la sobreexplotació del subsòl, són els resultats de la IED que rep el país productor.

Els resultats també demostren que la IED resulta ser un indicador molt robust per valorar la incidència dels TLC sobre la sobreexplotació del subsòl.

Cal recordar, dels valors publicats a les taules 6 i 7 de l'apartat 4.5 *Els termes de la competitivitat dels països rics en recursos naturals en el mercat internacional*, que Xile, Brasil i Perú ocupen 3 de les 15 posicions preferents a nivell mundial per invertir en el sector de la mineria. A la taula 7, es pot veure com les polítiques públiques favorables a la inversió estrangera puntuen molt bé. Recordem que tenir polítiques públiques favorables a la IED indica directament una pèrdua de sobirania nacional en la gestió dels recursos.

31 TLC EUA-Perú: <http://www.usitr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/peru-tpa>

32 TLC Perú-Xina: <http://www.mincetur.gob.pe/web/portals/0/Peru-China2005/ST20Final.pdf>: p.73

33 El Moli és més conegut amb el nom Colúmbium, paraula amb la que se l'ha conegut més als EUA i que amb el temps se n'ha anat normalitzant el seu ús. El Colúmbium, juntament amb el Tantal, són coneguts arreu del món sota el nom Coltan, mot que es va adjudicar a la RDC als aliatges dels dos minerals, atès l'interès mundial per fer-se amb les reserves d'aquests minerals a les seves terres. Sorpren que Brasil, tenint gairebé la totalitat de les reserves provades d'aquest mineral, no surti a la premsa amb més freqüència, obviament no hi ha un conflicte bèl·lic de les característiques del que hi ha a la RDC, on es mesclen raons històriques amb interessos geopolítics (<http://tanb.org/coltan/>).

34 Informació sobre el TLC Xile-Perú: (http://www.sica.oes.org/TPS/CHL_PER/Negotiations/firma_s.pdf)

5.3 Alguns apunts sobre la gestió dels minerals crítics o potencialment crítics per la UE que es troben a Amèrica Llatina

Les reserves de Niobi ³³ es troben fortament monopolitzades per l'Empresa brasilera CBMM.

Les reserves de Liti de Xile es troben monopolitzades per dues empreses: SOQUIMICH, Sociedad Química y Minera de Chile i SCL, Sociedad Chilena del Litio.

En canvi la producció de Coure a Xile no es troba tant monopolitzada, no obstant això, per la rellevància del sector, el poc nombre, a nivell mundial, d'empreses que extreuen Coure indica un grau elevat de monopoli, fet que ratifica la gràfica Imq.4.

Perú s'ha consolidat com el principal exportador mundial de plata.

La mineria de plata a Perú està fortament monopolitzada, només 7 empreses es dediquen a l'explotació de mines de plata. Volcan Compañia Minera en lidera la llista, la segueixen la Compañia de Minas Buenaventura, Compañia Minera Antamina, Compañia Minera Ares, Pan American Silver, Sociedad Minera El Brocal i l'Empresa Minera Los Quemados (<http://spanish.people-daily.com.cn/31620/7024149.html>).

El Molibdè és un subproducte de l'extracció de coure, amb la qual cosa el mercat d'aquest mineral a Xile està centralitzat per les mateixes empreses de coure de la taula 8.

Cal destacar l'existència d'un TLC ³⁴ entre Perú i Xile al 2006, cosa que incrementa la tendència al monopoli de la cadena productiva del coure i el molibdè.

Taula 8: Distribució de les empreses que participen de la producció de Coure a Xile. Font: www.cochilco.cl

Empresa	Proietaris	Producció (2007)	
		miles Kton/any	%
Codelco-Chile	Estado de Chile	1.666	31,8%
S.C.M. El Abra	FreeportMcMoran (51%); Codelco (49%)	166	3,2%
S.C.M. Candelaria	FreeportMcMoran. (80%); Sumitomo.(20%)	181	3,5%
Minera Escondida Ltda.	BHP BILLITON (57,5%), RTZ (30%); Consorcio japonès (JECO, liderado por Mitsubishi 10%) y IFC del Banco Mundial (2,5%).	1.481	28,3%
Cia. Minera Cerro Colorado Ltda.	BHP BILLITON (100%)	99	1,9%
Empresa Minera Mantos Blancos S.A.	Anglo American (100%)	155	3,0%
Cia. Sur Andes.	Anglo American (100%)	300	5,7%
S.C.M. Doña Inés de Colahuasi	Xstrata (44%), Anglo American (44%) Nippon-Mitsui (12%)	452	8,6%
Cia. Minera Lomas Bayas	Falconbridge (100%)	60	1,1%
Minera Los Pelambres Ltda.	Antofagasta Minerals (60%), Consorcio japonès (Nippon Mining, Marubeni, Mitsui, Mitsubishi Materials Corp. y Mitsubishi Corp. 40%)	300	5,7%
Minera El Tesoro	Antofagasta Minerals (70%), Marubeni Corp (30%)	93	1,8%
Minera Michilla S.A.	Antofagasta Minerals (74,18%), Otros (25,82%)	50	1,0%
Cia. Minera Zaldivar	Barrick Gold (100%)	143	2,7%
Quebrada Blanca	Teck Cominco (77%), Inversiones Mineras (13%) y Enami (10%)	75	1,4%
Carmen de Andacollo	Aur Resources (63%), Cia. Minera del Pacifico (27%) y Enami (10%)	20	0,4%

5.4 Les darreres dècades de la mineria a Perú, Xile i Brasil

A Amèrica Llatina i el Carib hi ha registrats, a l'Observatori de conflictes miners de Amèrica Llatina (OCMAL), un total de 156 conflictes miners, en els quals hi ha implicades 247 empreses i afecten un mínim de 223 comunitats, més tot un llast d'impactes ambientals no quantificats i irreversibles que qüestionen directament la necessitat de continuar impulsant projectes miners a la zona.

D'aquest 156 conflictes, gairebé la meitat es troben acumulats a Perú, Xile i Brasil, tant sols en aquests tres països hi ha registrats 72 conflictes, amb un total de 96 comunitats afectades directament i de manera irreversible. Aquests conflictes estan originats per l'activitat directa de 121 empreses, que acaben derivant de les poques empreses que monopolitzen el mercat dels recursos naturals.

5.4.1 Perú

A Perú hi ha registrats un total de 26 conflictes miners, que afecten directament a 28 comunitats i en què hi ha involucrades de manera directa 42 empreses.

Tabla 9: Conflictos latentes asociados a la minería de Perú, el proyecto que los desencadena i les comunitats que es veuen afectades. Font: www.oica.cl/ocmal/

Conflicte	Projecte	Comunitats afectades
Barrick se impone en Alto Chicama	Alto Chicama	Distrito de Quiruvilca
Comuneros de San Pedro de Ocobamba afectada por impactos de la Mina Antapite	Antapite	
Comunidad de Juprog denuncia contaminación minera por parte de la empresa Antamina	Antamina	Comunidad/Caserio San Antonio de Juprog
Comunidades de Candarave se oponen a compartir su agua con la minería	Cuajone	Campeños de Candarave
Comunidades de Candarave se oponen a compartir su agua con la minería	Toquepala	
Contaminación e intoxicación con metales pesados en el Callao	Depósitos de concentrados mineros para exportación en el Call	
Distrito de Reque se opone planta de demostración de Río Tinto por temor a contaminación	Planta de demostración - lixiviación de cobre del proyecto m	Distrito de Reque
La Oroya, Contaminación por humos de la fundición	La Oroya	Población de La Oroya
Les Bambas mega proyecto	Les Bambas	Cotabambas
		Fuerabamba
		Andahuaylas
Minera Afrodita invade la amazonia peruana en busca de oro y cobre	Cordillera del Cóndor	
Miski mayo siembra el miedo y la división en Cajamarca	Proyecto La Morada	Distrito de Jesús
		Distrito de Cachachi
		Distrito Pedro Galvez
Municipio de Vequeta se opone a embarcadero de plomo	Embarcadero Grupo Romero	Comunidad de Vequeta
Oposición de agricultores a la desviación del río Asana para el proyecto Quellaveco	Proyecto Minero Quellaveco	Comunidad Campesina de Tumilaca, Pocata, Coscore y Tala
Oposición de agricultores del Valle del río Tambo (Cocachacra) al proyecto Tía María	Tía María	Distrito de Cocachacra
Oposición de la población de Cerro de Pasco a la expansión minera	Volcan	Ciudad Cerro de Pasco
Oposición de las comunidades de Chumbivilcas a las concesiones y actividades mineras	Azuca	73 comunidades campesinas de Chumbivilcas
	Constancia	
	Crespo	
Pierina: engaños, contaminación y destrucción	Pierina	Huarez
Proyecto Majaz Río Blanco	Río Blanco	Comunidades de Segunda y Cajas
Proyecto Tantahuatay de minera Coymolache desplaza a poblado El Tingo sin consentimiento c	Proyecto Tantahuatay	Huelqueyoc
Relaves en San Mateo de Huanchor		San Mateo de Huanchor
Represa de Lago Junin inunda tierras con aguas contaminadas por la minería	Represa de Upamayo	Comunidades de la Reserva Nacional de Junin
Reubicación de la población de Morococha para desarrollar proyecto minero de Toromocho	Toromocho	Distrito de Morococha
Ronderos de Pulan protegen sus agua contra el proyecto minero La Zanja	Proyecto minero La Zanja	
Tintaya en Espinar	Tintaya	Espinar
Valle de Tambo contra proyecto de Southern Perú		Cocachacra El Arenal
		El Fiscal
		La Curva Mejía
		La Punta de Bombon
		Mollendo Matarani
Yanacocha insiste luego de ser expulsada por las comunidades de Cerro Quilish		

5.4.2 Xile

Fins a dia d'avui, a Xile hi ha registrats 25 conflictes associats a la mineria que afecten un mínim de 34 comunitats i hi ha involucrades com a mínim 42 empreses de manera directa. En tots, severos impactes ambientals irreversibles amenacen el medi ambient i la convivència amb les comunitats de la zona, fets que generen vulneracions de drets humans i conflictes socials i polítics.

Taula 10: Conflictes latents associats a la mineria de Xile, el projecte que els desencadena i les comunitats que es veuen afectades. Font: www.oica.cl/ocmai/

Conflicte	Projecte	Comunitats afectades
Ampliación de Faenas de Carmen de Andacollo compromete la vida de más de 30.000 personas	Hipogeno	Andacollo Chile
Antofagasta dice no a la expansión de Altonorte	Expansión Altonorte	
Calmanes contra la construcción de tranque de relaves de minera Los Pelambres	Los Pelambres	Comunidad de Calmanes
Campesinos de Salamanca en conflicto con Proyecto Tres Valles, Vale	Proyecto Tres Valles	Chuchini
		Illapel
		Quebrada de Carcamo
		Salamanca
		Valle de Chalinga
Carmen Arroja Desechos Tóxicos	Minera Carmen	Chepiguilla, junta de vecinos
Chanayavita contra Collahuasi por contaminación de la planta de molibdeno en Patache	Planta Molibdeno de Patache	Comunidad de Chanayavita
Codelco y Soquimich contaminan y secan el oasis de Quillagua	Chuquicamata	Quillagua
Comunidad Aymara de Cancosa se opone a Cerro Colorado de BHP Billiton	Cerro Colorado	Comunidad de Cancosa
Contaminación de Bahía Chañaral por faenas de la estatal CODELCO	División El Salvador	Chañaral
Contaminación de poblaciones vecinas a Fundición Manganesos Atacama	Manganesos Atacama	
Desafectación del Parque Nacional Lauca en favor de las transnacionales mineras		
Doña Inés de Collahuasi contamina y seca el oasis de Pica	Doña Inés de Collahuasi	Comunidad de Pica
		Comunidad de Pozo Almonte
Explotación de yacimientos de carbón en Isla Guafo	Minas de carbón en Isla Guafo	
Kollas y agricultores se oponen a minera Cerro Casale	Aldebarán	Comunidades Kollas
		Comunidades de Tierra Amarilla
Lago Lleu lleu amenazado por hallazgo de escandio en la zona de Arauco	Mina de escandio Lago Lleu lleu	
Minera Dayton contamina aguas de Andacollo	Andacollo Oro	Andacollo Chile
Minera Los Pingos amenaza vida agrícola del Valle del Limari	Los Pingos	
Oposición a Proyecto de extracción minera de hierro en las dunas de Putú	Proyecto Putú SAIS	
Pachón: Temor de las comunidades. Incertidumbre de la empresa	Pachón	Barreal
		Illapel
		Tamberias
		Villa Calingasta

Conflicte	Projecte	Comunitats afectades
Pampa Colorada pretén extraer aigua de comunitats de Toconao Peine i Socaire	Proyecto Pampa Colorada	Peine
		Socaire
		Toconao
Pascua Lama, glacials en perill, Xile	Pascua Lama	Agricultors del Valle del Huasco
		Comunidad Agrícola Huascoaltina
		Comunidad Indígena Coya
		Habitantes ribereños de los ríos El Tránsito y San Félix
Petcoke, terror cotidiano en Huasco y Tocopilla	Electroandina	Habitantes de Huasco
	Empresa Eléctrica del Norte Grande (EDELNOR)	Habitantes de Tocopilla
	Nueva Tocopilla	
	Termoelectrica Guacolda	
Planes de descontaminación deficientes de la estatal Fundición Palpote	Fundición Hernán Videla Lira	Comunidades de Tierra Amarilla
Proyecto Caserones: la única garantía que ofrece es sequía para Tierra Amarilla	Caserones	Comunidades de Tierra Amarilla
Teck comença a avançar sobre les aigües de Ingahuaz	Milena	Pailhuano
	Vanira	Vicuña

5.4.3 Brasil

A Brasil hi ha 21 conflictes desencadenats per projectes miners que afecten com a mínim a 34 comunitats i hi estan involucrades un total de 37 empreses. Alguns d'aquests conflictes s'estan arrossegant des de fa més de 50 anys.

Davant aquestes evidències, ens preguntem fins a quin punt la Unió Europea és responsable d'aquests impactes i en quin nivell estan considerats a l'hora d'emprendre noves negociacions en l'àmbit dels recursos naturals.

Tabela II: Conflitos latentes associados à mineração no Brasil, o projeto que os desencadeia e as comunidades que são afetadas. Fonte: www.olca.cl/olca/

Conflito	Projeto	Comunidades afetadas
Ação popular tenta impedir as atividades da Companhia Vale do Rio Doce na Mina Capão Xavier	Mina Capão Xavier	População ao sul de Belo Horizonte
Atividade Mineradora causa doença e mortes em Santa Cruz de Minas (MG)	Mineração Ômega Ltda. em Santa Cruz de Minas (MG)	População de São João del-Rei População Santa Cruz de Minas
Atividades de mineração de zinco em Vazante, Minas Gerais.	Mina Morro da Usina /Vazante (MG)	População do município de Vazante
Carboníferas em Santa Catarina somam irregularidades e causam degradação do ambiente	Carboníferas em Santa Catarina	Município de Capivari de Baixo
		Município de Criciúma
		Município de Forquilha
		Município de Içara
		Município de Siderópolis
		Município de Treviso
Combate aos crimes relacionados à carvoarias no Piauí	Carvoarias no Piauí	Município de Júlio Borges
		Município Manoel Emídio
Companhia Vale do Rio Doce invade assentamentos no Pará.	Projeto Onça Puma	Projeto de Assentamento Campos Altos
		Projeto de Assentamento Tucumã
Comunidades quilombolas do município de Moju (PA) contra Companhia Vale do Rio Doce	Projeto Mina de Bauxita Paragominas	14 comunidades quilombolas do território do Jambuaçu.
CSA causa morte de operários e pescadores e degradação ambiental.	Projeto da ThyssenKrupp CSA	Pescadores da Baía de Sepetiba
Exploração de manganês pela ICOMI: passivo ambiental para a população de Serra do Navio	Projeto de Manganês da ICOMI	Município de Santana
		Município Serra do Navio
Exploração mineral na Terra Indígena Cinta Larga	Garimpo na Reserva Roosevelt	Índios Cinta Larga
Grupo MMX no Amapá: favorecimento na concessão, implanta empreendimentos sem EIA/RIMA e so	Sistema MMX Amapá	Município de Santana
		Município Pedra Branca do Amapari
		Município Serra do Navio
Mercurio usado pelo Garimpo e Usinas Hidrelétricas no Rio Madeira contamina Porto Velho	Garimpo no Rio Madeira	População do município de Porto Velho
Mineradora de alumínio Alcoa e populações tradicionais de Juruti	Projeto Bauxita em Juruti	60 comunidades tradicionais de Juruti
Mineradora inicia projeto de expansão em Paracatu (MG)	Projeto Expansão da Mina Morro do Ouro Paracatu/MG	População de Paracatu
Moradores da Reserva de Curuçá (PA) exigem participação no licenciamento de empreendimento	Estação flutuante na ilha de Tijoca (PA)	Moradores da Reserva Extrativista Mãe Grande de Curuçá, no nordeste do Pará
Programa Grande Carajás: mais de duas décadas de degradações e conflitos	Projeto Grande Carajás	Moradores da Reserva Extrativista Mãe Grande de Curuçá, no nordeste do Pará
		Índios, garimpeiros, pequenos agricultores, trabalhadores rurais e comunidades tradicionais
Projeto da Termelétrica Termomaranhão de MMX invade terras e gera novos conflitos	Projeto da Termelétrica Termomaranhão.	Moradores da Vila Madureira
		Moradores do assentamento fundiário Cassaco
Projeto Minas-Rio, da MMX, inicia em uma Unidade de Conservação e gera conflitos.	Projeto Minas-Rio	Município Conceição de Mato Dentro
		Município de Serro
Projeto para construção de porto para escoamento do minério gera conflitos em Ilhéus, Bahia	Porto Integrado Público de Ilhéus	População do município de Ilhéus
Relaves mineros ameaçam qualidade de água de Rio de Janeiro	Rio Pomba Cataquases	
Vazamento de urânio contamina água potável em Caetité (BA)	INB-Caetité	População de Caetité

5.5 Conclusions parcials: Les prioritats de la RMI a Amèrica Llatina

El Niobi, el Liti, el Coure i la Plata, són tres dels 14 minerals crítics per la UE que es troben fortament concentrats a Amèrica Llatina, amb quotes de subministrament a la UE del 92%, 42%, 43% i 32% respectivament.

El Molibdè està catalogat com un mineral potencialment crític per la UE, les seves quotes de subministrament a la UE han oscil·lat molt entre el 2006 i el 2009: Xile en subministrava el 32% al 2006 i el 16% al 2009.

Brasil té el 95% de les reserves mundials de Niobi, les quals estan explotades en un 85% per l'empresa privada CBMM. Xile concentra el 53,7 % de les reserves mundials de Liti i el 34% de les de Coure. Les empreses que l'exploten són poques, algunes privades i algunes nacionals.

Perú no compta amb concentracions molt elevades d'algun mineral en concret, però el caràcter polimetàl·lic del seu subsòl el fa present com a subministrador mundial de molts minerals, alguns dels quals són/resulten crítics o potencialment crítics per la UE.

Des d'inicis de la dècada del 2000, la IED ha incentivat de manera exponencial la mineria a aquests tres països, període en el qual Perú i Xile van subscriure 4 TLC; Perú amb EUA i Xina al 2006 i 2008 respectivament; i Xile amb UE i EUA al 2002 i 2004 respectivament.

Les clàusules sobre la protecció de la IED als TLC i la incidència de la IED en la sobreexplotació del patrimoni natural a Xile i Perú ens adverteixen de les conseqüències directes dels TLC sobre l'explotació intensiva de la mineria en mans del capital privat.

A Perú, Xile i Brasil existeixen com a mínim 72 conflictes associats a la mineria. Tots aquests conflictes tenen una vessant social, ambiental, econòmica i política associada. La resolució jurídica d'aquests conflictes està estancada o la solució obtinguda fins a la data d'avui no és satisfactòria per a les comunitats afectades.

El perfil d'aquests conflictes s'agreuja quan apareixen amenaces de noves explotacions mineres.

En resum, dos punts ens indiquen que la firma de TLC és contraproduent per als processos socials, ambientals, polítics i econòmics dels països rics en recursos naturals que els subscriuen:

- La subscripció de TLC incentiva una sobreexplotació del subsòl
- Davant les expectatives de noves explotacions mineres o de la intensificació d'aquestes, s'agreuja els conflictes ambientals, socials, polítics i econòmics de les comunitats que conviuen amb la indústria minera.

Per tant, amb aquests antecedents, podem afirmar que subscriure nous TLC implicarà agreujar les condicions de vida dels països rics en recursos naturals que els firmen.

!

Els TLC, al incloure no només objectius comercials, sinó que també disposicions relacionades amb la IED, exigeixen una adaptació a les lleis i polítiques nacionals, els països subscriptors d'aquests.

Aquest entramat, entre objectius comercials i adaptació de lleis i polítiques nacionals que es desprenen dels TLC, complica l'assignació directa de responsabilitats sobre els impactes que els TLC generen a les zones d'extracció.

Els impactes dels TLC associats a les indústries extractives ens deriven a una necessitat urgent de trobar alternatives a aquests processos negociadors.

Ens queda, doncs, donar respostes a l'assignació de responsabilitats respecte els impactes de la mineria promoguts per la firma de TLC, i quines alternatives podem trobar a la firma de TLC.

6. Conclusions

6.1 Conseqüències de la RMI a les zones d'extracció d'Amèrica Llatina i assignació de responsabilitats

El Niobi, el Coure, el Liti i la Plata són 4 dels minerals crítics per l'economia i la indústria de la Unió Europea, i el Molibdè n'és un mineral potencialment crític.

Les reserves d'aquests 5 minerals es troben fortament concentrades a Brasil, Xile i Perú, països dels quals la Unió Europea obté la major part o gairebé la totalitat del seu subministrament.

Xile, Perú i Brasil, des de la dècada dels 1980, han vist agreujades les condicions ambientals socials i polítiques de les zones d'extracció, degut a la sobreexplotació del patrimoni natural. A grans trets, la Raw Materials Initiative proposa garantir l'accés a aquests minerals o bé millorant la disponibilitat de les reserves d'aquests que es trobin a nivell europeu (recuperant antigues mines, reutilitzant-los o reciclant-los) o bé a través del mercat internacional mitjançant la firma de nous TLC.

Al llarg de l'estudi, s'han buscat evidències per demostrar que la subscripció dels TLC incentiva la sobreexplotació del patrimoni natural dels països rics en recursos naturals que els contruen. Per contrastar aquesta hipòtesi, s'ha utilitzat com a indicador el comportament de les exportacions de minerals versus el comportament de la IED dels últims anys a Xile, Brasil i Perú, i el resultat ha estat:

- Per al cas de Xile i Perú, l'increment exponencial tant de la IED com de l'exportació de minerals coincideix amb el període en què els diferents TLC que han subscrit amb EUA, UE i Xina han estat en vigor. Les clàusules dels TLC ens confirmen que aquest comportament no és una coincidència amb el període en què els TLC han estat en vigor, sinó que n'és una conseqüència.
- Per al cas de Brasil, la coincidència dels comportaments no s'ha contrastat amb la firma de cap TLC, ja que Brasil no té subscrits TLC amb la UE o els EUA; no obstant això, aquest estudi de cas ha donat robustesa a la hipòtesi de què la IED promou il·licitament una sobreexplotació del patrimoni natural d'un país en mans de grans empreses privades de capital internacional.

Per tant podem afirmar que si la UE vol garantir l'accés al Niobi, Liti, Coure, Plata i Molibdè, centrarà els seus esforços en contraure dos nous TLC, un amb Perú i un amb Brasil, ja que des del 2002 ja el té subscrit amb Xile.

Havent vist que els TLC inclouen clàusules sobre la protecció de la IED, aquests s'han d'interpretar més enllà de l'àmbit comercial, ja que promouen reformes estructurals. Aquestes reformes en comptes de reduir les asimetries entre aquests actors, n'incrementen les desigualtats existents (Olivet, C i Novo, P., 2011:4). En cal destacar, com a característiques principals:

- S'obliga als estats més dèbils a modificar lleis per adaptar-les a les preferències dels inversors internacionals, acusant així una pèrdua de sobirania nacional.
- Es liberalitzen sectors claus per a un país (l'energia, els serveis socials, la gestió del patrimoni natural, ...) que, juntament a les clàusules de tracte nacional de les empreses estrangeres, va en detriment de la promoció de les empreses nacionals. Sovint és el capital internacional qui pot assumir la liberalització i privatització d'un sector.
- Es redueixen o eliminen taxes aranzelàries, fet que minimitza els ingressos fiscals obtinguts per l'entrada de divises internacionals provinents de l'exportació de matèries primeres.
- Es perd la capacitat per regular els fluxos financers.

6.2 Assignació de responsabilitats

Com apuntàvem a la introducció, el creixement accelerat i exponencial del comerç mundial dificulta l'assignació de responsabilitats dels impactes associats a la mineria. No obstant això, i en base al que hem analitzat en aquest estudi, podem confirmar que governs de països dèbils i de les potències mundials són còmplices de la impunitat amb què les grans empreses transnacionals actuen a països tercers. En aquest sentit, les organitzacions interestatals com la Unió Europea en són també còmplices. Aquesta complicitat no eximeix les empreses de la responsabilitat que tenen sobre els impactes que generen a les zones d'actuació, sobretot en matèria de vulneració de Drets Humans i impactes ambientals.

Aquesta responsabilitat no s'ha de deixar en el pla del voluntariat, a títol d'exemple, com les accions que s'impulsen amb la responsabilitat social corporativa, aquesta responsabilitat ha d'estar vinculada legalment. A més, és necessari i urgent aconseguir una instància superior que les pugui jutjar, com seria el cas d'un Tribunal Internacional.

6.3 Alternatives i propostes

Com a resultat de l'anàlisi realitzat en aquest estudi, a continuació es comenten diferents propostes per tal de poder incidir sobre aquestes polítiques que engendren greus asimetries entre potències mundials i Estats dèbils:

- Tal com apunta Isabel Rambdoo en les seves conclusions a l'informe "Shopping for raw materials Should Africa be worried about EU Raw Materials Initiative?" (Rambdoo, I., 2011), no existeix una fórmula màgica que solventi aquests desequilibris. No obstant això, una manera de contrarestar els efectes nocius de la sobredependència de les exportacions dels recursos naturals, passa per equilibrar les polítiques internacionals amb les polítiques domèstiques. Atraure la Inversió Estrangera Directa sense abandonar les polítiques domèstiques (incentius a les PIMES nacionals, protecció ambiental, serveis socials, - educació i sanitat-....).
- Els processos consultius i els treballs de formulació de la RMI finalitzaran al desembre del 2011, per tant, s'ha d'aprofitar aquest període per intervenir-hi i alertar sobre els impactes que de moment no estan contemplats en els documents que la RMI ha publicat (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/raw-materials/documents/index_en.htm).
- Atenent que la Unió Europea està negociant ja la signatura de nous TLC amb Perú i Colòmbia, la signatura del TLC amb Perú desencadenarà sobre els recursos naturals tot allò que al llarg d'aquest estudi s'ha valorat, per aquest motiu és important recolzar les mesures que ja s'han iniciat des de la societat civil en contra d'aquests TLC com és el cas de la campanya contra el TLC Perú Colòmbia (Olivet, C i Novo, P., 2011:7).
- Promoure accions orientades cap al decreixement relaxarà la pressió que el creixement del consum està exercint sobre els recursos naturals.

Finalment, i per tal de donar continuïtat a aquest estudi, es proposa investigar les possibles interferències d'interessos polítics i econòmics de l'equip humà que lidera i assessora la RMI. Ja que a mesura que: iniciatives com la Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) (www.eiti.org) són recolzades per actors públics, privats i societat civil; es publiquen diversos informes que confirmen l'existència d'una porta giratòria entre alts càrrecs polítics i gerencials de grans empreses transnacionals, on la política serveix de porta d'entrada als alts càrrecs gerencials i viceversa; es confirma la corrupció com una pràctica habitual en la democràcia occidental Della Porta, D. (2002), sorgeix la necessitat d'investigar els conflictes d'interessos econòmics versus polítics en totes les àrees de polítiques públiques actuals.

7. Bibliografía i recursos d'internet

7.1 Bibliografía

- A. Ruiz-Caro (Mayo 2005). Los recursos naturales en los tratados de libre comercio con Estados Unidos. Recursos naturales e infraestructura Serie 92. Publicación de las Naciones Unidas ISSN Impreso 1680-9017 ISSN electrónico 1680-9025. Disponible a: www.eclac.org/publicaciones
- Antje Wittenberg (09. December 2010, Brussels) "Informal Meeting. Raw Materials for a Modern Society" ENTR/G/3 Metals. Minerales, Raw Materials. European Commission. Enterprise and Industry
- Campos, A. (2009) Las industrias extractivas como campo social para el análisis: tres perspectivas y un ensayo de debate. Madrid: Relaciones internacionales. Disponible a: [http://www.relacionesinternacionales.info/ojs/index.php?journal=Relaciones_Internacionales&page=article&op=view&path\[\]=155](http://www.relacionesinternacionales.info/ojs/index.php?journal=Relaciones_Internacionales&page=article&op=view&path[]=155)
- Campos, A. y Carrillo, M. (2008). "De maldiciones, derechos y recursos naturales". En A. Campos y M. Carrillo (coords.) El precio Oculto de la Tierra. Impactos económicos, sociales y políticos de las industrias extractivas. Barcelona: Icaria (págs. 9-24).
- Carballo, P (2005) América Latina y el Caribe: el auge del IED (mlies de millones de dólares y % del financiamiento externo total). A: La inversión extranjera directa y las empresas transnacionales en América Latina. Escuela de verano. CEPAL. 25 de agosto de 2005. Disponible a: http://www.eclac.org/ddpe/agenda/4/25854/pres_summersch05_II.pdf
- CEPAL (2004) Desarrollo productivo en economías abiertas. Santiago de Chile. P:152.
- CEPAL (2005) Brasil. Inversión extranjera directa y estrategia empresarial. Disponible a: http://www.eclac.org/ddpe/agenda/4/25854/pres_summersch05_IV.pdf
- CMS: Critical Materials Strategy. disponible a: <http://www.energy.gov/news/documents/criticalmaterialsstrategy.pdf>
- COM(2008) 699 "The raw materials initiative - meeting our critical needs for growth and jobs in Europe". Disponible a: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/rawmaterials/documents/index_en.htm
- COM(2008) 699 Commission of the European Communities Brussels. Sec(2008) 2741 Annex 3. Commission staff working document accompanying the communication from the Commission to the European Parliament and the Council the Raw Materials Initiative — meeting our critical needs for growth and jobs in Europe
- COM(2008) 699 Communication from the Commission to the European Parliament and the Council the Raw Materials Initiative — Meeting our critical needs for growth and jobs in Europe (SEC(2008) 2741) Brussels, pp: 6 i 7.
- Della Porta, D. (2002). Los actores de la corrupción: políticos de negocios en Italia, Gestión y análisis de Políticas Públicas, 21, 23-34
- Equipo MMSD América del Sur (2002) "Minería, minerales y desarrollo sustentable en América del Sur". Centro de Investigación y Planificación del Medio Ambiente (CIPMA). Centro Internacional de Investigación para el Desarrollo (IDRC) - Iniciativa de Investigación sobre Políticas Mineras (IIPM). Disponible a: <http://www.infoandina.org/node/26952>
- Erbol/PL. (20/5/2011) ONU: indígenas advierten sobre impacto de industria extractiva. Erbol. Nueva York. Disponible a: <http://www.erbol.com.bo/noticia.php?identificador=2147483944816>
- Europa.eu: http://europa.eu/legislation_summaries/external_trade/r11022_es.htm

- European Commission (2011): COM(2011) 25 final. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. Tackling the challenges in commodity markets and on raw materials. Brussels, 2.2.2011. Disponible a: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/raw-materials/files/docs/communication_en.pdf
- European Commission (2010) Critical raw materials for the EU. Report of the Ad-hoc Working Group on defining critical raw materials. The ad-hoc Working Group is a sub-group of the Raw Materials Supply Group and is chaired by the European Commission. Version of 30 July 2010. European Commission. Enterprise and Industry. Disponible a: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/rawmaterials/documents/index_en.htm
- European Commission (2010) Critical raw materials for the EU. Report of the Ad-hoc Working Group on defining critical raw materials. The ad-hoc Working Group is a sub-group of the Raw Materials Supply Group and is chaired by the European Commission. Version of 30 July 2010. European Commission. Enterprise and Industry. Disponible a: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/rawmaterials/documents/index_en.htm
- Farré, J. (2007). Respostes institucionals a les dualitats del risc químic: vers una política comunicativa integral". En J. Farré y J. Fernández Cavia (eds.) Comunicació i risc petroquímico a Tarragona. De les definicions a les pràctiques institucionals. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili (pàgs 7-48).
- Gómez-Cañete, D. (2011) Módulo I Tema 1: Origen y distribución de los minerales más importantes usados por la humanidad. Historia natural y social de los recursos geológicos. En Intermón Oxfam e Ingeniería sin fronteras "Introducción a las industrias extractivas: elementos de ecología política, economía, medio ambiente y derechos humanos para la acción ciudadana" Barcelona 2011. 2 Ed.
- gràfica IED America Llatina: http://www.eclac.org/ddpe/agenda/4/25854/pres_summersch05_II.pdf
- GregGow, K. (2011). The raw materials race. How the EU uses trade agreements to grab resources in Africa. Global Studies: Karin Gregow ISSN 1404-7845 ISBN 978-91-89542-58-7. Disponible a: https://www.forumsyd.org/upload/regional_webpages/africa/documents/Raw%20Materials%20Race%20cover.pdf
- Hernández Zubizarreta, J. (2009). Las empresas transnacionales frente a los Derechos Humanos: Historia de una asimetría normativa. De la Responsabilidad Social Corporativa a las redes contrahegemónicas transnacionales. Hegoa. ISBN: 978-84-89916-27-9 Disponible a: http://pdf2.hegoa.efaber.net/entry/content/434/las_empresas_transnacionales_juan_hernandez.pdf
- Krasner, S. (2001). Soberanía, hipocresía organizada, Paidós, Barcelona, págs. 3-42.
- L. Weber, G. Zsak, C.Reichl, M. Schatz (2010) World Mining Data. Volume 25. International Organizing committee for the World Mining Congresses: Viena. Disponible a: <http://www.wmc.org.pl/?q=node/49>
- Meadows, Dennis L. et al. (1972) THE LIMITS TO GROWTH Universe Books. New York, 1972
- Nielsen, N. (juny 2011). The European Parliament's revolving door. Corporate Europe Observatory. Disponible a: <http://www.corporateeurope.org/lobbycracy/content/2011/06/european-parliaments-revolving-door>.
- Olivet, C i Novo, P. (2011). Es hora de que Europa ponga los valores y los derechos humanos por encima de los intereses comerciales. Informe sobre políticas: Por qué no se deberían ratificar los tratados de libre comercio entre la UE y Colombia/ Perú. Transnational Institute. Holanda. Disponible a: <http://www.tni.org/es/briefing/es-hora-de-que-europa-ponga-los-valores-y-los-derechos-humanos-por-encima-de-los-intereses>

- Perú-China Free trade agreement Joint feasibility study. This study has been prepared by the Ministry of Foreign Trade and Tourism of Peru and the Ministry of Commerce of the People's Republic of China. Ministerio de Comercio Exterior y Turismo. Disponible a: www.mincetur.gob.pe/newweb/portals/0/Peru-China%20JFS%20Final.pdf
- Peters, B. Sifft, S., Wimmel, A. y otros (1996). "National and transnational public spheres: the case of the EU", En Leibfried S. y Zürn. M., Transformations of the State?, Cambridge University Press, 139-157
- PNUMA (maig 2011): La humanidad debe y puede hacer más con menos. Disponible a: http://www.pnuma.org/informacion/comunicados/2011/12Mayobis/lcpb35n_i.htm
- Qui deu a qui? Deute Extern: Una fàbrica de pobresa. Disponible a: www.quiendebeaquien.org/IMG/doc_QDQ_deute_extern.doc
- Ramdoo, I. (2011). "Shopping for raw materials Should Africa be worried about EU Raw Materials Initiative?" Discussion paper. European Centre for Development Policy Management ECDPM. Disponible a: www.ecdpm.org/dp105
- Sánchez Albavera, F. (2005). Bases conceptuales para la elaboración de una nueva agenda sobre los recursos naturales. Serie: Recursos naturales e infraestructura. Núm 89. División de recursos naturales e infraestructura. CEPAL. Naciones Unidas. Santiago de Chile.
- Sánchez-Albavera, F. y Lardé, J. (2006). Minería y competitividad internacional en América Latina. Serie: Recursos naturales e infraestructura. Núm 109. División de recursos naturales e infraestructura. CEPAL. Naciones Unidas. Santiago de Chile.
- Scharpf, F.W., (2005). "Conceptos de legitimación más allá del Estado nación", Revista Española de Ciencia Política, n° 13, octubre (págs. 13-50)
- Valladarés Villarán, K. (2006). Inversión extranjera directa en la minería y el desarrollo económico. Acerca de las posibilidades de desarrollo sostenible de las zonas mineras de Perú. Plades. Programa laboral de desarrollo. Perú: Disponible a: http://www.plades.org.pe/publicaciones/estudios/vigilancia_social/ied_mineria_y_desarrollo_peru.pdf

7.2 Recursos d'internet:

- http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item_id=5267&lang=en&tpa=1019&displayType=consultation
- http://ec.europa.eu/enterprise/policies/raw-materials/documents/index_en.htm.
- <http://nsaruba.athost.net/blogs/holandesa.htm>
- <http://spanish.peopledaily.com.cn/31620/7024149.html>).
- <http://tanb.org/coltan>: Tantalum - Niobium International Study Center
- <http://www.cbmm.com.br>
- http://www.cochilco.cl/atencion_usuario/prin_empresas.asp
- <http://www.fraserinstitute.org/uploadedFiles/fraser-ca/Content/research-news/research/publications/mining-survey-2010-2011.pdf>
- http://www.sice.oas.org/TPD/CHL_PER/Negotiations/firma_s.pdf
- <http://www.ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/peru-tpa>
- <http://www.wto.org> (octubre 2010)a Comercio de combustibles y productos de las industrias extractivas. Disponible a: http://www.wto.org/spanish/res_s/statis_s/its2010_s/its10_merch_trade_product_s.htm
- <http://www.wto.org> (octubre 2010)b Estadísticas del comercio internacional 2010. Disponible a: http://www.wto.org/spanish/res_s/statis_s/its2010_s/its10_charts_s.htm
- http://www.wto.org/spanish/res_s/statis_s/its2010_s/its10_charts_s.htm
- www.solidaritat.urv.edu/...qfreda: <http://www.solidaritat.urv.edu/observatori/dossiers/querrafreda/querrafreda.htm#figuerra>

8.1 Annex 1: Implicacions de la RMI a Àfrica

Cita textual de les conclusions de l'informe Ramdoo, I. (2011) "Shopping for raw materials Should Africa be worried about EU Raw Materials Initiative?" Discussion paper. European Centre for Development Policy Management ECDPM. Disponible a: www.ecdpm.org/dpl05

Aquest informe ha intentat presentar les implicacions probables de la RMI de la UE a Àfrica i les possibles respostes de la política a nivell nacional, regional i multilateral. Mentre Àfrica té l'obligació de mostrar-se compatible amb els seus compromisos internacionals, està en el seu dret de promoure polítiques que assegurin el propi creixement així com la creació de treball.

Sens dubte, en la competició per fer-se amb el control dels recursos naturals, falta encara recórrer un llarg camí i cada vegada hi intervenen més actors. Àfrica està en l'avantguarda d'aquesta cursa, conté bona part de les reserves dels minerals que es necessiten per mantenir el desenvolupament i la creació de llocs de treball a la resta del món, mantenir-los però no a costa del desenvolupament africà.

El desenvolupament és un dret legítim fonamental de cada nació i a Àfrica no se li ha de negar. Bona part d'aquesta responsabilitat resideix en les mans dels propis Estats africans.

Tant els governs africans com les organitzacions regionals han de tenir clars els passos a seguir i definir les seves estratègies de cara a assegurar que els recursos naturals són utilitzats en benefici de la seva pròpia gent. És evident que molts països depenen dels ingressos generats per l'exportació dels materials de les indústries extractives, per generar ingressos i treball almenys a curt termini, i qualsevol mesura que restringeixi les exportacions tindrà implicacions negatives almenys en aquest període més immediat. Però al mateix temps la sobredependència de les exportacions de matèries primeres ha atrapat aquests països en una condició de països productors de matèries primeres, frenant i desencoratjant la producció de productes de valor afegit i la diversificació. El desafiament està en veure com es pot assegurar la generació d'ingressos a la vegada que es promou la industrialització i la diversificació econòmica.

Evidentment no hi ha una resposta màgica a aquest desafiament: de totes maneres, sembla ser que el canvi només es pot donar si els països s'atreveixen a emprendre polítiques

domèstiques³⁵ en compaginació amb les polítiques internacionals³⁶, redreçant així la maledicció dels recursos.

La UE probablement continuarà apostant dur per accedir a les reserves dels minerals, de la mateixa manera que ho faran les altres potències econòmiques. L'accés sense interferències als recursos naturals és primordial per mantenir les civilitzacions occidentals, però això no es pot obtenir a qualsevol preu, ni molt menys a costa de privar el desenvolupament de la indústria africana, la qual crearà treball i benestar per la pròpia gent i probablement facilitarà la sortida de bona part de la pobresa.

Resum de les conclusions de l'informe GregGow, K. (2011). The raw materials race. How the EU uses trade agreements to grab resources in Africa. Global Studies: Karin Gregow ISSN 1404-7845 ISBN 978-91-89542-58-7. Disponible a: https://www.forumsyd.org/upload/regional_webpages/africa/documents/Raw%20Materials%20Race%20cover.pdf

- El comerç és important i pot contribuir al desenvolupament africà, però per això els TLC han d'estar conduïts per les necessitats de desenvolupament africanes i han de donar suport a criteris sostenibles. En aquest sentit la UE ha d'abstenir-se de prioritzar els interessos propis en les negociacions.
- La UE ha de promoure un ús sostenible i equitatiu dels recursos naturals del món.
- La UE no té cap dret automàtic d'accés als materials dels països africans. Els països africans han de poder decidir l'ús apropiat dels seus recursos naturals.
- La UE hauria de donar suport països africans en els seus esforços de diversificació de les seves economies, promovent una economia no dependent de les exportacions.
- S'ha de permetre que els estats africans puguin utilitzar impostos d'exportació, i la UE s'ha d'abstenir de promoure'n la prohibició o limitar-ne l'ús.
- En aquesta nova política comercial, la UE ha de reconèixer el dret dels països en desenvolupament a promoure les polítiques industrials basades en objectius de desenvolupament. En aquest sentit, la UE ha de reformular la seva agenda impulsada en la Global Europe i l'ús dels TLC com a eina per accedir als materials primers dels països en desenvolupament.
- La liberalització de la inversió no hauria d'estar inclosa en els TLC, els països africans han de poder tenir el propi espai polític per regular les inversions estrangeres.

³⁵ Polítiques domèstiques: Promouen l'estat del benestar en detriment de les polítiques liberals.

³⁶ Polítiques internacionals: Promouen la liberalització en detriment de l'estat del benestar.